

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

enkele gedachten uit een adventspreek over lucas 1:26-38

De afgehouden tronk van Isai,
Droeg vrucht, de hemel ging weer lichten,
Niet tot herstel van David's dynastie,
Maar om voor Jacobs zaad een rijk te stichten.

Het is een rijk van waarheid en van vrede,
Dat eens ons deel wordt door 't geloof in Hem,
Die zegt: slechts hij gaat met Mij mede,
Die uit de waarheid is, die hoort mijn stem.

De wereld is vol licht, de mensen joelen,
Lichtzinnig om de groene denneboom,
Maar zonder toch de vrede te gevoelen,
Die uit de zee van Gods genade stroomt.

Maria kreeg door Gabriël een boodschap van haar Heer,
Z' ontroerde, maar hij zeide: Wees gegroet!
En wees niet bang; ge vond genade en eer,
Bij God, die een groot wonder bij u doet.

Toen zeide ze alleen: hoe zal dat wezen?
Want ze was klaar voor de ontvangenis,
Omdat ze goed de Schriften had gelezen,
Isrels vertroosting haar verlangen is.

En toen ze van de grote kracht des Heren,
Van 't heilig Kind, dat ze zou baren, had gehoord,
Toen uitte ze de kern van haar begeren:
Zie 's Heren dienstmaagd, mij geschiede naar Uw Woord.

En bij dat Woord gaf God haar ook een teken,
Zoals Hij vaker in Zijn goedheid doet;
't Is voor Elisabeth nu zes en twintig weken,
Ook zij ontvangt een kind, de Heer is goed.

Mochten ook wij zo goed de Schriften weten,
Gelovig ingaan in Gods heiligdom,
Nooit de belofte van Zijn wederkomst vergeten,
In spanning wachtend, bidden: Here kom!

A. P.-W.

Jeugd

IN OPSTAND- IN VERWARRING

Jonge mensen zijn in beweging — dikwijls in de letterlijke zin van het woord: een geslacht van rondtrekkende predikers en praters. Wij bevinden ons te midden van een opstand — mogelijk is het hoogtepunt reeds gepasseerd.

In de laatste vijf of tien jaren is er in onze wereld meer veranderd dan in de voorafgaande halve eeuw. De gemoederen van jonge mensen zijn veranderd; in hun denkwijze over God, vaderland, godsdienst, zeden, idealen, levenswijze, uitzicht op de toekomst, en over huwelijk en sex, over instellingen en over onderwijs, over de zin van het leven zelf, over oorlog en vrede, over staatkunde, kortom, over nagenoeg alles.

Aan wie de schuld?*)

Zijn dit symptomen van een nieuwe wereld in wording, resultaat van overvloed, van nieuwe communicatiemiddelen, van meer vrije tijd, van grotere sociale zekerheid? Tot op zekere hoogte kunnen deze zaken niet worden voorbijgezien in ons denken over de veranderingen en hun oorzaken. Zijn zij het resultaat van de nieuwe nucleaire wapens en hun bedreiging met een alles vernietigende oorlog? Dit had, en heeft nog, zeer zeker en uitwerking; misschien thans meer als een symbool van het probleem. Zijn de verschijnselen het gevolg van een gevoel van verlorenheid tengevolge van de bevolkingsexplosie? Of kunnen zij worden verklaard uit de nieuwe levensinstelling op eten en drinken, voedsel in blik en de milieuverontreiniging, of wellicht uit psychische reactie op de verhoogde radio-activiteit, die onze lichamen elke dag bestormt? Misschien hebben ook deze dingen hun invloed op het toneel, dat de jeugd biedt.

Als dit zo zou zijn, dan ware er slechts een technisch probleem te behandelen op het niveau van voeding, politiek en sociologie. Dan zou het niet nodig zijn, te vragen wie de schuld heeft, wie de verantwoordelijkheid draagt, of wie van gedachte veranderen moet?

Wij zijn echter van mening, dat vragen als wiens fout het kan zijn, en wie de schuld draagt, niet mogen worden ontweken. Drie antwoorden zijn mogelijk: de jeugd zelf; de wereld waarin wij leven (de term 'wereld' gebruikt in zijn bijbelse negatieve betekenis); of de kerk — de Christelijke gemeenschap. Het spreekt vanzelf, dat wij ons moeten wachten voor gemakkelijke antwoorden, voor eenzijdigheden en voor al te grote simplificatie. We willen trachten in de korte tijd, die ons gegeven is, enkele antwoorden aan de hand te doen.

■ Moet de blaam op de jeugd worden geworpen?

Zeker is er een gebrek aan verantwoordelijkheidsbesef onder de jonge mensen, dat de kwesties gemakkelijk laat liggen, en het verwacht van onwerkelijke utopieën. Het is waar, dat er onder hen een zeker zoeken is van de weg van de minste weerstand en een ontwijken van ontbering en offer. Ongetwijfeld is er ook een zekere zelfzuchtigheid, een

DOOR PROF. DR H. R. ROOKMAAKER

zorgeloosheid, een gebrek aan respect voor de inzichten van anderen. Wij zien de neiging om de werkelijkheid te doen vergeten door het gebruik van drugs, naast revolutionaire activiteiten; een zeker hedonisme naast een opzettelijk weigeren van het comfort, dat vroegere generaties trachtten te verwerkelijken. Zij zijn in vele opzichten te laken, toch aarzelen we hen te beschuldigen. Misschien zijn deze vlekken juist het vuil, dat zij erfdien van ergens anders, of misschien kunnen zij aan de problemen, die te groot geworden zijn voor een gehele generatie, niet het hoofd bieden. Indien dat zo is, zullen wij elders moeten zien.

■ Draagt de wereld de schuld?

Onze westerse cultuur, zoals deze zich heeft ontwikkeld sedert de 'eeuw der rede', de 'eeuw der verlichting', heeft de wereld veranderd, vele technische, sociale en economische prestaties geleverd, heeft de mens in verwondering zichzelf doen bekijken; maar juist in haar oorsprongen droeg zij reeds het zaad van desillusie, van verval en van bederf in zich. Deze cultuur was, en is, gegrond op de premisse van de autonome mens; de mens, die, in eigen kracht, met zijn hersenen en zijn streven een nieuwe grote wereld tot stand zou brengen, met geluk en comfort voor een ieder. Wij hebben slechts de natuurwetten, die de werkelijkheid beheersen, te definiëren, en deze te hanteren. De mens is het centrale punt. Hij is meester. De godsdienst is hoogstens een privé-aangelegenheid, zonder betekenis voor het dagelijks leven en de inrichting van onze wereld; feitelijk wordt hij vaker nog beschouwd als een overblijfsel uit een primitief verleden, toen de mensheid nog in de kinderschoenen stond. Thans zijn wij volwassen!

Wat zijn zeden in deze cultuur, te midden waarvan wij leven? Zij zijn enkel een sociaal contract, door mensen vastgesteld teneinde het leven beter te maken. In de grond zijn zij uitvindingen van mensen en om die reden kunnen zij veranderd worden als dit nodig is. Er zijn geen absolute normen, alles is betrekkelijk, en wie kan uitmaken wat goed of kwaad is? Ieder, die iets weet van de hedendaagse rechtbankpraktijken, is zich bewust van het feit, dat, volgens de daar heersende opvattingen, er in 't geheel geen zonde meer is, en dat, welbeschouwd, alleen de omstandigheden of psychologische problemen verantwoordelijk zijn voor misdadige handelingen.

De mens heeft, vanaf de eeuw der rede

groot vertrouwen gesteld in de wetenschap. Door de wetenschap hoopte hij de grondwetten van alle werkelijkheid te vinden, de basis-principes van onze kosmos te verklaren, en inzicht te winnen in de vragen omtrent leven, dood, ontwikkeling en historie. Op deze wijze verwachtte hij in staat te zijn, economie, sociale veranderingen, en wellicht ook de toekomstige problemen van oorlog en vrede, in de hand te houden. Zó, als de mensen van goeden wille zijn, kunnen wij een schone, nieuwe wereld verwachten.

Het resultaat ziet er wel anders uit! De mens zit gevangen in het kader van wetenschappelijk naturalisme; hij is zelf een deel van de natuurlijke wereld, een produkt van evolutie; wellicht slechts een schakel in de ketting. Hij is niet meer dan een produkt van zijn sociologische omgeving geworden, van zijn psychologische samenstelling, en hij wordt geregeerd door economische wetten. Hij heeft zijn menselijkheid verloren, en is slechts een ingewikkeld molecuul onder de moleculen; of een apart type konijn onder de konijnen (of apen!). Hij is tot een klein rad in de grote machine geworden; een typisch twintigste-eeuwse metafoor; een nummer in de computer en hij wordt meer en meer gewaar, dat hij is blootgesteld aan manipulaties door grote krachten, die niet steeds goed en betrouwbaar zijn.

Zo is de grote autonome mens geworden tot veel minder dan een mens, zonder vrijheid levende als een vreemdeling in een wereld waar alleen natuurwetten gelden. Dit heeft geleid tot een gevoel van zinloosheid, in de volslagen redeloosheid van alle menselijk leven. Zoals Carlyle het reeds in 1834 omschreef: „...het heelal (is) geheel ontbloot van leven, van doel, van wil, zelfs van vijandigheid. Het was één geweldige, dode, onmetelijke stoommachine, voortrollend in haar dodelijke onverschilligheid om mijn lichaam te vernalen”. (Sartor Resartus).

De existentialistische wijsgeren hebben van deze feiten nota genomen, en zij hebben gesproken van de mens, wiens bestaan gevangen is in zinloosheid met 'geen uitgang', voor wie het absolute niet bestaat. Hij is beperkt door zijn plaats in de geschiedenis, waar hij kan trachten boven uit te stijgen naar vrijheid in een existentiële sprong, in een soort nihilistisch mysticisme, welke hem zijn menselijkheid ontdekt, en dat hij aan de dood onderworpen is.

Velen, ook onder de jongere generatie, hebben de dingen, waarvan wij gesproken hebben, verstaan en zij hebben in wanhoop geroepen, wetende dat zij mensen zijn, zelfs al is er geen plaats voor het menselijke! Wetende, dat de mens behoort vrij te zijn, zelfs al wordt hij beperkt door natuurwetten; vragende naar liefde en geliefd worden, zelfs als er geen liefde is; verlangende naar het goede, zelfs als goed en kwaad niet meer dan kwesties van terminologie zijn. Vanaf de Franse revolutie aan het einde der 18e eeuw, en in de revolutionaire traditie, zien zij in hun wanhoop uit, als een laatste strohalm, naar een totale revolutie, die de wereld fundamenteel veranderen zal, algehele bevrijding geven, en de mens goed en gelukkig zal maken. Het is geen op rede gegrond geloof, slechts een weemoedige hoop, waarvan zij weten, dat het niet méér is dan een weemoedige hoop. Wie kan de wanhoop peilen achter deze mannen en vrouwen?

Natuurlijk zijn er velen — „de zwijgende meerderheid” — die nog steeds voortleven alsof de wereld nog 'normaal' was, alsof er nog zedelijke normen waren, en alsof de mens nog mens was. Dezen zien nog altijd in ontzag naar de grote menselijke successen, zelfs terwijl de jonge mensen zingen: „Je kunt van hier vijf dagen de ruimte ingaan, maar als je terugkomt is het nog dezelfde oude plaats” (P. F. Sloan, „Eve of Destruction”). Zij zijn de optimistische humanisten, die een grote humaniteit hopen te verwerven, zelfs als er geen basis, geen fundament voor is. Wellicht weten ze dit diep in hun hart, en zo is hun ethiek legalistisch geworden, met als laatste norm waarschijnlijk: „Wat zullen de burens zeggen?”. Hun glimlach is een façade, hun geloof een veinzelij, en hun levens één grote leugen. Zij hopen pragmatisch er

*) Vertaling van een referaat, gehouden op 31 augustus 1971 op het „European Congres on Evangelism” te Amsterdam. De vertaling is van de hand van dhr. C. Lentink te Nunspeet.

KERKELIJK Leven

het beste van te maken, zekerheid te vinden in hun geld en hun baantje; onsterfelijkheid in het goed bekend staan en gunstig beoordeeld worden, en om het leven zacht en gemakkelijk te maken, en de wereld veilig in orde en wet.

Deze mensen behoren tot de vorige generatie van de periode tussen twee wereldoorlogen, nog steeds levend in de traditie van vóór Wereldoorlog I, hun ogen gesloten houdend voor het verval, de corruptie, de onoplosbaarheid van al te veel grote problemen. De wereld was reeds ledig, zinloos, de moraal was reeds dood, en de mens een bedriegelijke verschijning — maar zij droomden hun idealistische dromen, om gewekt te worden door de Tweede Wereldoorlog en de onrustige tijden, die daarop volgden. Maar velen bleven nog hangen in optimisme, hopen op een door mensen geschapen betere toekomst. Zij waren van de generatie, die tot de tegenwoordige kan zeggen: „Mijn generatie was van een steviger morele aard dan de Uwe. Wij konden vermijden, de werkelijkheid onder ogen te zien zonder het gebruik van drugs”. (Spotprent in „Playboy” van juni 1971).

We zijn van mening, dat de huidige wereld met haar veelheid van onopgeloste problemen, in vele opzichten de erfenis is van deze generatie, die de dingen onveranderd liet uit vrees voor verandering, die de problemen ontliet omdat ze groot waren, die haar ogen sloot voor de werkelijkheid, en hoopvol uitzag naar verandering eenvoudig door de loop der geschiedenis. Zij liet aan onze jonge generatie niet alleen een wereld over, waarin alle waarden, alle instellingen, alle verworvenheden van het verleden op instorten staan (kortom, een stervende cultuur zonder kracht om weer te herleven), maar ook toonde zij deze generatie de leegheid van haar idealen, haar verborgen wetteloosheid, haar wanhoop achter de façade, en haar fundamentele veinzerij. De tegenwoordige generatie is óf taaier, en verlangt de werkelijkheid onder ogen te zien, zelfs in wanhoop, óf zij vlucht in drugs en verering, en tracht deze wereld te ontwijken. In beide gevallen zijn zij eerlijker en echter in hun waardebepaling van de situatie waarin wij leven.

● Nu moeten wij onszelf maar niet te haastig gelukwensen, dat de schuldige gevonden is. **Waar zijn wij, de kerk?** Is het niet waar, dat ook jonge mannen en vrouwen van dezelfde leeftijdsgroep in hun oprechtheid de kerk vaarwel zeggen, het geloof hunner ouders achter zich laten, en zich voegen bij de gelederen van deze wanhopige generatie? Statistieken hebben uitgewezen, dat een veel groter percentage dan men zou verwachten onder de opstandige jeugd, onder de hippies of hoe zij genoemd mogen worden, van Christelijken huize zijn. Hier roepen werkelijk vele verontrustende vragen om beantwoording.

De protestants Christelijke kerken — wij gaan voorbij aan het Rooms-katholicisme, ook al zou daar het verhaal niet al te zeer afwijken — hebben, op weinig uitzonderingen na, de scheiding van geloof en leven aanvaard, zoals dit was uitgedrukt door de voormannen van de eeuw der rede en de latere humanisten. Het geloof werd beschouwd als iets boven, naast, het dagelijks leven. Daarom volgden Christenen eenvoudig de humanistische leer op bijna elk terrein der werkelijkheid, en leidden zij nagenoeg een dubbelleven, grenzend somtijds aan gesple-

tenheid. Het leven werd verdeeld in godsdienst enerzijds (een soort Christelijk mysticisme, trachten te verkrijgen het zalig-worden en het in-de-hemel-komen), en het dagelijks leven anderzijds, waarin de wegen van de wereld werden betreden, ook al werden zeden daarbij in acht genomen. In feite geleken te veel van deze Christenen heel erg op de zwijgende meerderheid, waarover wij zo juist spraken, ook al was hun legalisme sterker, omdat zij van mening waren, dat zij die konden baseren op bijbelse voorschriften.

Christenen waren op deze wijze niet werkelijk betrokken bij de problemen, die de wereld het hoofd te bieden had. Door hun geloof, zowel als door hun humanistische droom van een betere wereld, die nog door mensen zou worden gebouwd, ontvluchtten zij de werkelijkheid.

Zeër zeker was, en is, dat dualisme vol van tegenstrijdigheden, maar het houdt in, dat Christenen geen traditie hebben opgebouwd in het deelnemen aan de problemen van politiek, wetenschap, economie, sociologie, enz., **als Christenen**. De Bijbel, beschouwd als een heilig boek, bleef gesloten wanneer problemen buiten de godsdienst in discussie waren. Het betrokken-zijn bij deze terreinen veroorzaakte dikwijls schuldgevoelens en innerlijke tegenspraak, daar in de grond slechts het werk van een evangelist of dat van een predikant werd beschouwd als Christelijk en waarlijk zinvol. Dit heeft zelfs geleid tot een zeker anti-intellectualisme.

Op deze wijze zijn de Christenen dikwijls meer aan de tijd ten achter dan hun humanistisch-optimistische vrienden, daar zijn de nieuwe richtingen van denken en idealen, die in de wereld aan de orde waren, niet volgden. De Christenen zijn dikwijls van mening geweest, dat de Bijbel genoeg was en het denken overbodig maakte. Er is onder de Christenen een storm van protest opgegaan tegen de theorieën van het Darwinisme, maar wie onder hen heeft getracht het bewijsmateriaal te controleren, en een nieuwe en betere en mogelijk zelfs redelijker theorie op grond van de feiten op te bou-

wen? De Christenen zijn niet op hun hoede geweest voor, noch hebben zij geanalyseerd, de nieuwe richtingen in de kunst, en zij zijn volledig in gebreke gebleven om te zien, dat de nieuwe kunstvormen de sterkste werktuigen waren in het verwekken van een nieuwe nihilistische, anti-Christelijke levensbeschouwing en staatkunde.

Aldus is de godsdienst verouderd geworden, en ver verwijderd van al de zaken in de wereld van vandaag. Onze jeugd wordt getraind op beroepsscholen en universiteiten, die dikwijls, zelfs als zij verklaren Christelijk te zijn, onderwijzen vanuit een humanistisch — zogenaamd neutraal — gezichtspunt. Deze Christelijke jonge mannen en vrouwen worden geconfronteerd met een wereld waarin geen plaats is voor hun soort van godsdienst. Thuis zijn zij onderwezen, dat geloof een zaak is, die buiten de wereld staat. Zij menen dat God en de Bijbel geen antwoord geven op de vraagstukken, waaraan zij toch niet kunnen voorbijgaan. Hoe velen van onze kerkjeugd zijn op deze wijze het spoor bijster geraakt, en hebben eenvoudig het Christendom aan de kant gezet als een erediens zonder zin?

Wat moeten wij aan met de godsdienst zelf, met haar theologie, haar verstaan van de wereld vanuit haar bijbelse premissen? Godsdienst en theologie werden ondermijnd, en Bijbelgelovige orthodoxie struikelde dikwijls, omdat te vaak humanistische theorieën werden aangenomen voor feiten, en het onchristelijk karakter van vele moderne gedachten niet duidelijk werd onderkend. Zelfs theologen waren dikwijls niet geïnteresseerd, de wegen van de moderne filosofie te volgen. Zij vielen voor ideeën, die onverenigbaar waren met bijbelse leer. Als gevolg daarvan heeft de moderne theologie ons geloof in de Bijbel ondermijnd, haar betrouwbaarheid en haar geloofwaardigheid wat betreft haar historische details. Vele hoofdstukken in de Bijbel werden tot mythen verklaard. Kan het ons verwonderen, dat de jonge generatie dit vertaalde in „sprookjes”, zonder werkelijke zin? De Christenen hebben niet ingezien, dat de strijd niet gaat tussen wetenschap en geloof, maar tussen tweeërlei geloof: het bij-

Lost Paradise

*Wolken van wit en blauwpurper
dansen driftig op en neer:
Dag vlinders! — Dag bloementapijt
op de groene alpenweiden.
Pittige berglucht en zuivere beken
vermoorden jullie niet.*

*Terug, in de stad van de mens
die één stroom knorrende beesten uitbraakt,
ze gunnen elkaar het licht niet
in de koplampen.
Hun pantsers ketsen op elkaar.
Dodelijke stilte —*

*Een geknakte arm, eindigend in
een witte vingerbloem
die zachtjes het leven uitzwaait,
zo abrupt afgesneden,
bij het lijtblauwe opflitsen
van de snijbranders.*

*Smog-alarm 3.
De evacuatiebussen staan klaar,
het is al eens gebeurd
in mijn droom.
Ik droom liever van Uw nieuwe aarde:
De enige droom die werkelijkheid wordt!*

Barbara Leguyt

*Was het zó in het begin? —
Toen God de bergen baarde
met een knal als van straaljagers
springt een rotsblok los
door de druk van de blauwgroene gletsjer
De berg leeft.*

belse geloof in God, in Zijn Zoon, mens en wereld als Zijn schepping; contra geloof in de rede, uitgaande van de autonome mens, die de regel heeft vastgesteld, nimmer iets aan te nemen, dat zijn verstand niet kan begrijpen of zijn wetenschappelijke waarneming niet kan bewijzen (Hutton's wet van de uniformiteit).¹⁾

Het Christendom zelf bevindt zich in een crisis — het heeft geen antwoorden gegeven op de problemen van de wereld van vandaag, en zijn geloof en houding staan bloot aan twijfel en kritiek, en wordt dikwijls terecht beschouwd slechts puur traditionalisme te zijn. Zijn compromissen met het moderne denken zijn in de moderne theologie zo ver gegaan, dat het geëindigd is met een leus als „God is dood”. Zijn Christelijk karakter is verloren gegaan, en ontegenzeggelijk wordt het evangelie van zijn tijdloze heilsboodschap, vrijheid en vernieuwing van de mens, nergens meer aangehoord. Geen legalisme, geen poging om de wereld buiten te sluiten en van de kerk een gesloten versterking te maken, kan het Christendom ooit helpen: of het wordt een vreemde secte, een soort museumstuk, of het wordt weggevaagd — wijl nalatende te strijden tegen de geestelijke boosheden in de lucht (Efeze 6).

Geen wonder, dat het Christendom voor velen van de jongere generatie zijn betekenis verloren heeft. Wij mogen God danken, dat er toch nog zo velen overbleven, die onder alle verwarring nog steeds zien de luister en de kracht van een kind Gods te zijn. Maar ik ben van mening, dat we eerlijk moeten zijn en moeten zeggen, dat de kerk heeft gefaald, heeft nagelaten, de geest dezer wereld te bestrijden, haar wetenschap en haar geloof op hun eigen gronden; of wellicht heeft zij gestreden op een verkeerd front, en is zij daardoor een stuk van de wereld zelf geworden, of een zwakke en oudmodische instelling, machteloos de hedendaagse problemen te behandelen.

Misschien heb ik mijn schildering van de kerk van vandaag wat gesimplificeerd en overtrokken, maar toch hoop ik op het hart van het probleem te hebben gewezen.

Is er dan geen hoop voor de toekomst? Geen hoop, de jongeren te bereiken? Ja, maar dan zal er iets gaan moeten worden. Gelukkig — Gode zij dank — zijn er nog vele Christenen, die in onze Heer Jezus Christus en Zijn Woord geloven, en dieper nog — Gode zij dank — dat HIJ waarlijk leeft en nooit het slachtoffer worden kan van onze fiasco's.

Zo is er dus hoop — als wij opnieuw beginnen in het geloof in deze levende God! Een reformatie is nodig, waarin wij de bijbelse boodschap ons opnieuw indenken, en ons leven vernieuwen, de dingen waarin wij geloven in praktijk brengend. Wij moeten inzien, dat wij niet kunnen blijven staan bij theologie. Het Christendom kan alleen dan weer een kracht worden als we luisteren naar een man als C. S. Lewis, die eens schreef: „Wat wij nodig hebben is niet meer boekjes over Christendom, maar meer boekjes van Christenen over andere onderwerpen — waarin hun Christen-zijn latent is. Het zijn niet de boeken, geschreven in opzettelijke verdediging van het materialisme, die de moderne mens materialist maken; het is de materialistische inslag van al de andere boeken. Op dezelfde wijze zijn het niet de

boeken over Christendom, die deze moderne mens werkelijk in beroering zullen brengen. Maar hij zou wel verontrust kunnen worden, als, telkens wanneer hij een goedkope populaire inleiding in enige wetenschap zou verlangen, het beste werk op de markt altijd door een Christen geschreven zou zijn. De eerste stap in de richting van het opnieuw bekeren van (onze) landen, is een serie, in het licht gegeven door Christenen, welke de Penguin en de Thinker's Library op hun eigen terrein kan verslaan.” (uit „God in the Dock”: Essays on theology and ethics).

We moeten de werkelijke problemen van vandaag bestuderen en naar hun oplossing toewerken, iets vertonende van Christus' zich bekommeren om deze wereld. Wij moeten redding én vloek zien in hun volle betekenis: zelfs moleculen zijn daar niet van uitgesloten — denk aan de invloed van de DNA-molecule op ons karakter, enz. Wij moeten de moed hebben om als Christenen anders te zijn, niet bij de linkervleugel, noch bij de rechtervleugel, geen deel van een factie van onze verwarde wereld.

Wij moeten er mee ophouden, te denken, dat het genoeg is om te zeggen, dat God liefde is, en „wordt behouden”. Behouden worden is altijd het begin van een Christelijk leven, nimmer een doel op zichzelf. Als evangelisten spreken we niet tot heidenvolken: de stem van de profeet, die uitroept: „Hebt berouw, want de wraak van God is nabij!”,

is méér passend voor ons. Zien wij niet, dat de chaos, waarin de wereld zich bevindt, een teken is van Gods oordeel over onze westerse wereld, die zichzelf Christelijk noemt, maar juist haar Heer en Heiland verloochenend?

Zal er een toekomst zijn voor de Christenheid vóór de Heer wederkomt? Niemand, die het weet. Wellicht zijn de laatste dagen ophanden en zien wij de Satan aan het werk. Indien dit zo is, laat dan ons geloof in God waar en reëel zijn, en laten wij onze jonge mensen voorbereiden op onthoring en mogelijk zelfs martelaarschap. Want er is hoop, en een grote toekomst wacht ons. Maar laten wij werken zo lang wij kunnen, en bidden om reformatie — bidden, dat de Heilige Geest hart en ziel en gemoed wil vernieuwen — en laten wij profeten zijn met een terzake dienende boodschap!

¹⁾ Volledig citaat betreffende het leerstuk der uniformiteit, zoals uiteengezet door Hutton in 1785: „...geen krachten mogen worden besteed, die aan deze aardbol vreemd zijn, geen actie toegelaten behalve die, waarvan wij het principe kennen, en geen buitengewone gebeurtenissen worden aangevoerd ten einde een gewoon verschijnsel te verklaren.” uit: „Theorie of the Earth”. Lyell poneerde het kort: „de uitsluiting van alle oorzaken, die verondersteld worden niet te behoren tot de tegenwoordige orde der natuur.” (R. T. Clark & J. D. Bales: „Why scientists accept evolution”, Philadelphia 1966, bladz. 11/12).

Wordt in sommige Franse kerken een gewijzigd doopsformulier ingevuld?

Bekend is dat ook in Frankrijk onder de protestanten misvattingen betreffende de doop van hun kinderen bestaan. Soms worden de doopbeloften onderschat, soms overschat, waarbij bijgeloof, beïnvloed door roomse opvattingen, dikwijls een rol speelt.

De onder het kerkvolk heersende onkunde van de bijbelse waarheden en van de belijdenisgeschriften, werkt zowel overschatting als onderschatting in de hand, al naar gelang inslag en omstandigheden.

Ook zijn er in de laatste tijd vele jonge predikanten die het dopen van kinderen weigeren, omdat ze de leer van Karl Barth inzake de doop zijn toegedaan. Of erger, omdat ze de „moderne théologie” van de nieuwe duitse stroming aanhangen en doop, als zovele andere zaken, helemaal niet meer nodig achten!

Verscheidene meer evangelische protestanten hellen over naar het baptisme, zodat de Eglise Réformée de France al een zgn. „présentation” (opdraging) toelaat (verkapte doop zonder water), voor predikanten en leden die de doop der jonggeboornen negeren en toch „wat” willen. Een formulier van présentation vindt men al in het kerkelijk liturgieboek naast het doopsformulier! „Elk wat wils” is regel in de volkskerk.

In de kleine „Union des Eglises Réformées Evangéliques Indépendantes de France”, een zwakke calvinistische groepering in de Midi, heeft men te kampen tegen doperse invloeden. Hier zoekt men nu naar de saamstelling van een hernieuwd doopsformulier, dat de beloften van God betreffende verbond en doop duidelijk naar voren moet laten komen, en tevens de verantwoordelijkheid van de ouders en doopgetuigen onderstreept en wijst op de noodzakelijkheid van persoonlijk geloof en bekering.

De opgestelde tekst voor dit formulier wordt thans aan de particuliere synoden voorgelegd. Vertaald in het nederlands komt de inhoud ongeveer op het volgende neer:

„Geliefden, wij zijn thans geroepen door de doop het zegel van de genade van God

te betekenen aan een kind van de gemeente.

Geliefde ouders, peetoom en peettante, door ons de doop van uw kind te vragen hebt u naar de maat van uw geloof de wens te kennen gegeven dat het het teken en zegel van Gods genadeverbond moge ontvangen.

Vooreerst hoor aandachtig hoe en wanneer de doop is ingesteld: Terwijl onder het Oude Verbond het volk van God vanaf hun jonkheid getekend was door het sacrament van de besnijdenis, onder het Nieuwe Verbond heeft onze Heere Jezus-Christus, op het moment dat Hij deze wereld verliet, aan zijn discipelen gezegd: „Gaaf henen, onderwijst al de volken, hen dopende in de Naam van de Vader en van de Zoon en van de H. Geest, lerende hen onderhouden alles wat Ik u geboden heb”. (Mattheüs 28 vers 19).

Op deze wijze heeft onze Heere Jezus-Christus de doop ingesteld als tegen en onderpand van het eeuwig genadeverbond, dat God met ons heeft willen oprichten. Het gaat inderdaad om een genadeverbond dat ons door de Heere is gegeven, het enige wat voor ons opgericht is uit oorzaak van onze zondestaat, want „gelijk de zonde geheerst heeft tot de dood, alzo zal ook de genade heersen door rechtvaardigheid tot het eeuwige leven, door onze Heere Jezus-Christus”. (Romeinen 5 vers 21).

Door Hem dus alleen, die gestorven en opgestaan is van de doden voor ons. Door waarachtig geloof alleen kunnen wij binnengaan in dit Verbond om gered te worden door het zoenoffer van onze Heer, gelijk geschreven is: „Uit genade zijt ge zalig geworden door het geloof, en dat niet uit u, het is Gods gave”. (Efeze 2 vers 8).

Nadat Hij ons in zijn Verbond heeft aangenomen, wil onze Hemelse Vader alzo ook onze kinderen ontvangen. Ondanks het feit dat zij deel uitmaken van het verdorven geslacht van Adam wil de Heere hen erkennen als de zijnen. Zijn volk van alle tijden is een apart gesteld volk, om Hem te dienen. Het betreft een uitverkoren volk, dat de zonde en de wereld leert verzaken. „Ik zal mijn verbond oprichten tussen Mij en tussen uw

zaad in hun geslachten, tot een eeuwig verbond, om u te zijn tot een God en uw zaad na u". (Genesis 17 vers 7).

„Want u komt de belofte toe, en uw kinderen, en allen die daar verre zijn, zovelen als de Heere, onze God, toe roepen zal". (Handelingen 2 vers 39).

Voor hen geldt het ook: „Het is volbracht". (Joh. 19 vers 30).

Om dit werk van God te betuigen is het dat wij de kleine kinderen dopen naar het bevel van Jezus-Christus en in de naam van God, gelijk de gelovigen van het oude verbond hun jonggeboornen lieten besnijden. In Zijn oneindige barmhartigheid waakt de Heere over dit kind en wil het de verzekering geven van zijn aanneming. (Zie Romeinen 8 vers 15.)

Geliefden, wees dus waakzaam ten aanzien van het heilig karakter van dit eeuwig verbond, waarvan de doop het uitwendige teken is, alsook ten aanzien van onze verantwoordelijkheid, die er uit voort vloeit.

Want, omdat dit kind het onderpand van zijn toebehoren aan God heeft ontvangen, zal het al de dagen van zijn leven geroepen zijn de Heere te verheerlijken. Aangaande uzelf, ouders, peetoom en peettante, de wereld verzakend, wees voor uw kind nimmer een oorzaak tot val, maar veeleer een voorbeeld en een steun.

Bidt voor uw kind, ondersteun het door uw geloof en door uw hoop, zie hier uw roeping en uw vreugde. Geliefden, neem dus de verbintenissen op u, u herinnerend dat u in de tegenwoordigheid van God verkeerd, die leest in uw harten en oordeelt naar de oprechtheid van uw beloften.

Alzo dan sta op, kom naar voren en hoor aandachtig naar de verbintenissen die de gemeente van u vraagt: Beloofd gij uw kind te laten onderrichten in de christelijke Waarheid naar de Schriften, opdat het later de betekenis van de doop zal mogen begrijpen, er zijn vertrouwen op stelle, en een discipel van Jezus-Christus te mogen worden? Vertrouwt U uw kind aan de gemeente die het heden ontvangt, opdat die het met u moge voorbereiden om zich de geloofsbelijdenis van de algemene christelijke kerk eigen te mogen maken: „Jezus-Christus is de Heere; Hij is ook mijn Heiland". Wat is hier op uw antwoord? — „Ja". — Dat God u de kracht moge geven uw belofte te houden! — Doop (doopformule). — Volgen nog twee teksten:

„Vrees niet, want Ik heb u verlost, Ik heb u bij uw naam geroepen, gij zijt Mijn". „Bergen zullen wijken en heuvelen wankelen, maar Mijn goedertierenheid zal van u niet wijken en het verbond van mijn vrede zal niet wankelen, zegt de Heere, uw Ontfermer". (Jesaja 43, 1b en 54 vers 10).

Daarna volgen enkele persoonlijke woorden en vermaningen door de predikant. En toezingen van Ps. 105 vers 5:

„Ce Dieu dont la grâce est immense,
Se souvient de son alliance.
Le salut par Lui préparé,
Est notre partage assuré.
Liés par un vœu solennel,
Servons ensemble l'Eternel!"

Vertaald:

(„Deze God, waarvan de gunst oneindig is, herinnert Zich Zijn verbond. Het heil door Hem voorbereid, is ons verzekerd deel. Verbonden door een plechtige belofte, laten we tesamen de Heere dienen!")

Onze oud-landgenoot, ds H. J. v. d. Veen, die sedert vele jaren predikant is in de franse hugenotenkerken, heeft zondagmorgen 24 oktober, bij wijze van proef, ter gelegenheid van een doop, als eerste dit herziene formulier gebruikt, waarvan de inhoud meer de calvinistische zienswijze weergeeft.

BRIEF

(5)

Beste Evelien,

Het slot van Brief 4 — antwoord op jouw brief — luidde:

„Alles wat wij mogen zeggen en verwachten van het liefdeleven, en daarvoor vragen, liest in dit heilendom besloten: de onverbreekelijke „driehoeksverhouding" van man-vrouw en GOD.

1. Een reactie

Nu kreeg ik van iemand anders een nogal geladen brief n.a.v. mijn eerste drie artikelen over Ouders-van-nu. Niet zozeer om **wat** ik schreef, maar **dat** ik dit deed:

„Het huwelijk is een zaak tussen man en vrouw en tussen God. Daarin zijn vragen waar men antwoord op zoekt, in z'n leven, in z'n omgeving, in de bijbel, in alle eerlijkheid.

U hebt gelijk dat zo'n Dok daarin niet kan grasduinen, maar U ook niet... Mij dunk dat er vragen te over zijn waarop U ook geen antwoord weet".

Blijkbaar denkt deze briefschrijver dat ondergetekende de rol van Dok wil overnemen, in-het-nette dan.

En hij zal bij het lezen van het bovengenoemde slot wellicht éven verbaasd opkijken als ik bij zijn brief, en zeggen: „Had dit dan direct gezegd".

Misschien. Want we zijn het, ondanks genoeg dezelfde bewoordingen, fundamenteel oneens, vrees ik. Ik kom hier straks op terug.

2. Een toelichting van jou

Eveneens kreeg ik — nog vóór „Brief 1" — een reactie van jou op een particuliere brief van mij, waarin je je tweede vraag nog even toelicht:

„Hoewel ik het helemaal eens ben met U, dat God de leiding in ons leven moet hebben, (en we willen zelf ook niets liever dan dat) kan ik niet begrijpen waarom we Hem wegschuiven, als ik de pil zou gebruiken.

We zullen Hem ervan vertellen in ons gebed, en Hij zal weten dat het niet is om financiële of materiële redenen, want dat hebben we nu al rond.

Ons motief is om nog even samen onbezorgd te kunnen leven, ook lichamelijk vrij te kunnen zijn. Het begin van het huwelijk is wel mooi, maar niet makkelijk. Van ons beiden wordt aanpassing gevraagd, begrip voor de ander, inzicht in elkaars problematiek. En ook

om dit proces bewust mee te maken, lijkt mij de pil zo ideaal."

In eerster instantie heb ik daarop o.m. geantwoord:

„Je moet toch eens even nadenken over Gods leiding in je leven, en Zijn bedoeling.

Kèn je die?

Stel je man zou eens bij je vandaan moeten: ziekte, oorlog, of nog erger. Of jij bij hem vandaan. Zou je de afwijking dan niet diep en diep betreuren?

En wie garandeert je, als je bij elkaar mag blijven, dat God je nog wel Zijn geschenk wil geven, nadat je het eerst maar liever onmogelijk maakte?

Waarom zou je vrijer zijn met die pil? Zou die de aanpassing, wederzijds begrip etc. vergemakkelijken? Zodat je dit proces meer bewust zou doormaken?

Geeft de bijbel je steun in je mening, dat je het recht hebt tot een dergelijke brutale reductie van de realiteit?"

3. Vergelijking van beide opvattingen

Intussen geloof ik, dat een en ander dieper ligt. Het gaat hier om de vraag, of wij bij onze overleggingen wel besef hebben van **Gods hoge Majesteit**. In die driehoeksverhouding is God GOD!

Dat is ook vroeger vaak niet verstaan in de gebruikelijke trits: God-Nederland-en Oranje, die sindsdien berucht is geworden.

De eerste briefschrijver legt de nadruk op de nood. Hij gaat uit van vragen, waarop men antwoord zoekt, — en die men dan zelf maar moet beantwoorden, omdat men in het duister blijft tasten, „in z'n leven, in z'n omgeving, in de bijbel".

En dan zal God die beantwoording wel goedkeuren. Het geschiedt immers in „alle eerlijkheid" — een typische primeur bij de jongere generatie, alsof zij daarin een monopolistische positie inneemt —. Of moet ik zeggen: wel **moeten** goedkeuren?

Dan lijkt het wel, dat God is **opgesloten** in de driehoek, en hoe langer hoe kleiner plaats moet innemen. Is die nood klein, dan mag Zijn wil groot zijn, want dan behoeft de mens zelf niets op te lossen.

Wordt die nood groter, dan heeft Hij ook minder in te brengen, want dan dienen we zelf te beslissen.

Jouw brief zegt: Wij hebben geen nood. Wij gebruiken de pil, omdat het begin van het huwelijk nu eenmaal aanpassingsmoeilijkheden bevat. En dat gaan we Hem vertellen.

Het klinkt misschien bitter, maar ik wou zeggen: „Alsof Hij dat niet wist!". God krijgt bij jou een bredere marge, omdat de nood klein is, of er niet is. En bovendien wil je Hem nog wel even opheldering verschaffen.

Jullie zienswijzen lopen niet zo ver uiteen. GOD wordt anthropocentrisch benaderd en benut.

En nu zou ik dit graag scherp willen illustreren. Maar het lijkt mij, dat deze illustratie beter wordt verstaan als ik vooraf laat gaan het verhaal en de formulering van

4. Het gebed van generaal Patton

Van de plm. 320.000 verliezen aan man-

schappen — doden, vermisten, zwaargewonden — die de Amerikaanse strijdkrachten in de tweede wereldoorlog leden, komen er meer dan 75.000 voor rekening van de Ardennenveldslag onder het oppercommando van Gen. Patton, rond Bastogne van december 1944. Het kon standhouden en ontzet worden dank zij de weersverandering, die het de luchtmacht mogelijk maakte, in de kritiekste dagen honderdduizenden kilo's leeftocht, munitie en versterkingen aan te voeren. Het verhaal staat in een (uitverkocht) deeltje van de Spectrum-pockets, „Sterke verhalen”.

Op de avond van de 23e december betrad Generaal Patton oververmoeid zijn Luxemburgs hoofdkwartier: de kapel van een oud gesticht, het enige vertrek dat groot en hoog genoeg was om de stafkaarten te kunnen uithangen. Het grote kruisbeeld boven het altaar hing in deze militaire sfeer als iets onwezenlijks.

De generaal zag op de kaarten de laatste aangebrachte veranderingen in de situatie, en bestudeerde de jongste verlieslijst: meer dan 3000 verliezen in het afgelopen etmaal.

Dan hief hij het hoofd op naar het massieve kruisbeeld en begon langzaam en duidelijk te bidden.

„Sir, this is Patton speaking, Heer, hier is Patton. De laatste veertien dagen zijn recht uit een hel voor ons geweest. Regen, sneeuw, meer regen, meer sneeuw — en ik begin me af te vragen wat er in Uw hoofdkwartier aan de hand is. Aan wiens kant staat U eigenlijk? Drie jaar lang hebben mijn aalmoezeniers nu al verklaard, dat dit een heilige oorlog is. Dit is, zeggen zij, een nieuwe versie van de kruistochten. Het enige verschil is dat toen kamelen en nu tanks bereden worden. Zij houden vol dat wij hier gekomen zijn om de Duitse legers en de goddeloze Hitler te vernietigen, opdat vrijheid van erediens in Europa weer heersen moge. Tot nu toe ben ik akkoord gegaan met wat zij vertelden. Gij hebt ons Uw onvoorwaardelijke medewerking geschonken. Fraaie zee en heldere hemel hebben onze landing in Afrika bevorderd, en ons Rommel helpen uitroeien. Sicilië was een peulschilletje, en Gij hebt voor prima weer gezorgd bij onze tanktocht door Frankrijk — de grootste militaire overwinning die Gij me tot nog toe hebt doen behalen. Gij hebt mij vaak uitstekend geleid in moeilijke bevelsbeslissingen, en de Duitsers soms in een val doen lopen die het verslaan van hen betrekkelijk eenvoudig maakte.

Maar nu, halverwege de rit, bent U ineens van paard gaan wisselen. Gij schijnt Von Rundstedt alle kansen te gaan geven, en, eerlijk gezegd, trapt hij ons lelijk op de staart. Mijn legers zijn noch getraind, noch uitgerust voor de winteroorlog. En U weet dat dit klimaat beter voor Eskimo's geschikt is, dan voor cavaleristen uit de Zuidelijke Staten.

(Op een wandbord werd gepunaisd: „voortgezette koude, voortgezette sneeuw- en regenbuien. Lucht dicht op 100 voet, zicht 300 voet.” Hij wierp er een blik op, en vervolgde:)

„Heer, ik moet wel aannemen dat ik U op een of andere wijze heb gegriefd, en dat U plotseling alle sympathie voor onze zaak verloren hebt. Gij weet, zonder dat ik het U hoeft te vertellen, dat onze toestand desperaat is. Ik kan wel doorgaan met aan mijn staf te melden dat alles verloopt volgens de plannen, doch het is duidelijk dat mijn 101ste Airbornes in Bastogne tegen vreselijke ram-

pen vechten en dat Gaffey, een van mijn bekwaamste generaals, bij zijn poging om Bastogne te bevrijden meer last van Uw weer heeft dan van de moffen. Ik houd er niet van om flauw te doen of te klagen, maar mijn soldaten tussen Maas en Echternach hebben de kwellingen der verdoemden te lijden. Ik heb vanmiddag enkele van hun hospitalen bezocht.

Maar dat is niet eens het ergste. Geen zicht en permanente nevels hebben mijn luchtmacht aan de grond gekluisterd; mijn vliegende artillerie, zonder welke ik niet vechten kan, is onbruikbaar. Nog erger is, dat mijn verkenners niet vliegen kunnen, en ik sedert 14 dagen geen idee meer heb van wat achter de Duitse linies aan de gang is. Dammed Sir, verdomd nog toe, ik kan niet tegen schaduwen vechten. Zonder Uw hulp is het mij onmogelijk, te achterhalen welke tactiek de vijand toepast. Wellicht klinkt U dit alles onredelijk toe, maar ik heb mijn geduld verloren bij het aanhoren van Uw aalmoezeniers, die zeggen dat dit de typische winterverschijnselen van de Ardennen zijn. Naar de verdoemenis met geloof en geduld... Gij moet nu besluiten aan welke kant Ge wilt staan. U moet te hulp komen, opdat ik aan Uw Zoon als Kerstgeschenk op Zijn geboortedag heel het Duitse leger kan presenteren. Heer, ik ben geen onredelijk mens. Ik vraag U niets onmogelijks. Ik insister niet op een wonder. Alles wat ik vraag is vier dagen helder weer. Geef ons vier dagen goed weer opdat onze vliegtuigen de lucht in kunnen, kunnen jagen en bombarderen en straffen en doelen pikken. Geef mij vier dagen zon, opdat deze vervloekte modder zal drogen en mijn tanks aan het rollen kunnen gaan, opdat munitie en leef-

tocht naar mijn uitgehongerde infanterie gesleept kunnen worden. Ik heb vier dagen nodig om Von Rundstedt en zijn goddeloos leger naar hun Walhalla te jagen. Ik ben misselijk van dit onnodig afslachten van onze Amerikaanse jeugd, en in ruil voor vier dagen goed weer beloof ik U, zoveel moffen te zullen afleveren dat Uw boekhoudafdeling maandenlang overwerkt raakt. Amen.

(Tegen een kapelaan: „Hebt U mij horen praten met Uw Boss? Denkt U dat Hij me verstaan heeft?” De man stotterde wat. „Maar als er ooit gebeden moest worden, dan nu. En als Uw God de stem van één man niet hoort, wellicht dan wel die van 300.000 kerels. Ik gelast U een kort gebed te ontwerpen in dezelfde geest, en op de achterkant van het kerstmenu te laten drukken. Als we dat vanmiddag nog klaar spelen, hoort Uw Boss ons beslist, en ziet Hij de ernst van de situatie in. That's all”.

Dit gebed luidde:

„Almachtige en allergenadigste Vader, wij smeken U nederig in Uw grote goedheid, om deze onmatige regens, waar we zoveel last van hebben, te doen ophouden. Geef ons behoorlijk vechtwoer. Wil genadig naar ons luisteren als wij, soldaten, U aanroepen om, gesterkt door Uw kracht, van victorie tot victorie te mogen oprukken en de vrijheid en gerechtigheid te laten heersen tussen mensen en landen. Amen.”)

Kampen.

D. J. BUWALDA

EEN LIED VAN DOOP EN AVONDMAAL

(Jona 2:4)

tekst: H. de Jong

melodie: Willem Vogel

1 Toen Jo-na was ge-van-gen, ge-van-gen door een vis,
toen riep hij tot de He-re uit zijn ge-van-ge-nis:
o God, kom mij be-vrij-den, o He-re, zie mij aan.
kom mij hier-uit ge-lei-den, laat mij weer voor U staan.

2. Het water, Heer, ontvangt mij,
het golft over mij heen.
Het water, Heer, beangst mij,
het boodschapt mij Uw neen.
Ik ben met wier omwonden,
de branding wordt mijn graf.
't Is, Heer, om mijne zonden,
die Gij mij niet vergaf.

3. Maar nu moet ik U loven,
want Gij hebt mij gehoord;
de grendels weggeschoven,
en open staat de poort.
Het water is ten leven,
het spreekt een and're taal.
De doop is ons gegeven,
die redt ons allemaal.

4. Drie dagen en drie nachten
was Jona in de vis —
maar wie van ons verwachtte
Jezus' verrijzenis?
Toch staat Hij op de oever
van zee, rivier en stroom
en nodigt er een ieder
onder de wonderboom.

JAGER

EN

WILD

en de laatste bete

De hollenmens *) heeft in zijn woongrotten — in de Pyreneeën, Altamira, Lascaux — primitieve krijttekeningen nagelaten. U ziet er de mens in zijn oudste bezigheden: op jacht en in oorlog. Het lijkt haast onmogelijk, maar de mens die nog geen letter kon schrijven heeft wel de stangen van het hert, de manen van het paard en de penseel van de bison weten te tekenen. En als hij zijn wild had getekend, doorstak hij het met lansen of pijlen. Maar het wild lag daarbij niet op de grond — dood. Het stond overeind — springlevend. Waarom dat?

De praehistorici verklaren het zo. De tekeningen stelden niet een tableau voor, het resultaat van de jacht. Trouwens kunstbeoefening, of het weergeven van waarnemingen en ideeën waren nog niet aan de orde. Maar de tekeningen werden voor de aanvang van de jacht gemaakt: als een bezweringsritueel om de jacht te doen slagen!

Wat aan de orde was: de mens moest in leven blijven, door het eten van onmisbare eiwitten, door het drinken van warm bloed. En daartoe diende het ritueel, om het wild te belezen; het bezwerend te verzoeken zich bloot te willen geven voor de dodelijke steken; om zijn leven te willen offeren voor de broeder-mens.

De pas ingewijde jager leerde meteen waar de werpspies of pijl moest worden ingebracht. Niet door het zachte geweide, dat geen wildbraad maar een stinkend kadaver opleverde. Niet tegen de harde kop, waardoor het wild beledigd zou weggelopen en zich niet weer blootgeven. Maar in het vitale klokhuis... tenminste als het wild zijn blad mocht vrijgeven.

Want wild dat zich niet vrijgaf — en toch gedood werd, zou vermoord zijn. En dat zou nare gevolgen geven — zoals alle vergoten bloed nare gevolgen meebrengt. Bij een volgende jacht zou iemand van de stam gedood kunnen worden door beer of ever! Maar wild, dat na eerlijk overleg zich aan de mens schonk, was een liefhebbend vriend van de mens: kreeg dan ook eerbewijzen, een laatste bete, een tableau, een haláli, een dodenwacht soms.

Die laatste bete. De jager gaf het zijn wild in de aser en nam er zelf zijn deel van: haalde een dennetakje door het zweet en droeg dat een dag met zich mee. Samen eten is immers de laatste fase van elke verzoening. Voor ieder zichtbaar: het was geen moord maar een eerlijke oogst geweest. Dat voorkwam elke laster, elk schuldgevoel. Dat gaf bevrijding, verzoening. Het is goed, zeiden de wijze mannen, dat een enkel schepsel zich laat doden opdat de stam in leven kan blijven. In het bloed zit het leven, zei Mozes al. En nog altijd krijgt een goed klaargeemaakt haas een sausje, waarin een half kopje bloed is verwerkt.

Iets om over na te denken? Elke jager kent van die jachtdagen, die op een sof uitlopen. Geen haar en geen veer. En dan weer zo'n jachtdag, dat het niet op kan. Een en al aanloop. Zes weken zit je aan voor de bok —

*) Zie de aantekeningen aan het slot.

geen kans. En dan die merkwaardige dag, dat de bok zich zo maar presenteert...

Begrijpelijk dat de primitieve mens aan opzet dacht. Daarom „sprak hij het wild aan” in een bezweringsformule vooraf. Daarom verzoende hij zich met het wild, na afloop; met een laatste bete en een haláli. Want wild, dat zich bloot geeft aan de broeder-mens — daar word je stil van. Enkele minuten stilte; de tijd van een sigaret.

—o—

Doden geeft schuldgevoel. Het moet nodig zijn — en dan staat de Grote Baas het toe. Maar doden uit moordlust is onsmakelijk, stijlloos en schuldig. Kaïn was een broedermoordenaar. Hij ging kapot aan wroeging en angst. Zoals een onweidelijk schot ons een nare nasmaak geeft. Maar Nimrod was „een geweldig jager voor het aangezicht des Heren”. Die term wil blijkbaar zeggen: hij jaagde zonder het daglicht te schuwen, iedereen mocht het zien, de Grote Baas mocht het zien. Want weidelijkheid sluit in: het wild een eerlijke kans geven zich te onttrekken, de slimste te zijn. Gebruikt het die kans niet — dan geeft het zich bloot om te worden geogst. Maar is de oogst voldoende geweest — dan spaar je verder je wild.

Mijn vriend Roelof was op oudejaar nog een paar hazen voor de pacht gaan schieten. Hij had juist zijn kwantum binnen toen nog een machtig haas voor zijn voeten rees. Roelof greep niet meer naar zijn geweer. Hij nam zijn pet af en zei: „g'luukkkig niejaar!” Natuurvoorbeeld van weidelijkheid.

Maar tot de oudste liefhebberijen van de jagende mens behoort ook het oorlogvoeren. Sedert Kaïn heeft de mens zijn broeder-mens gedood: uit nijd, uit jaloezie of uit vrees. En waar bloed ten onrechte wordt vergoten ontstaan schuldgevoelens en wraakgevoelens. Van moord tot doodslag, van hinderlaag tot overval, van kwaad tot erger heeft de mensheid getracht zich door uitroeiing staande te houden. Noodlottige paradox. De escalatie liep van knotsen en werpspiesen, via kata-pulps en schietwapens, via gifgassen en atombommen, naar de toestand van vandaag. De schuldgevoelens groeien mee. De wraakgevoelens blijven vooral niet achter.

Nobel, die het dynamiet uitvond, stelde zijn vermogen ter beschikking van de vrede-stichters. Dezelfde industrie, die ons leefklimaat vernielt, betaalt haar tol aan sportvelden, zuiveringsinstallaties, groenstroken en sanatoria. De cultuurmens, die in formules denkt en over lijken gaat om rijk te worden, compenseert zijn heimwee naar het verloren natuurparadijs met een fiscaal geres-taureerd boerderijtje-zonder-telefoon, een representatief jachtveldje of een rommelige picnic aan de bosrand. Ieder tracht zijn eigen leven zo lang en zo gelukkig mogelijk te maken. Slechts zelden denkt iemand aan een ander; slechts heel zelden offert iemand zijn leven voor de broeder-mens. Iemand die zijn leven verliest omdat hij trachtte een kind uit een brandend huis te halen; iemand die in de Javazee over het boord van een te zwaar beladen reddingsboot wipte teneinde anderen in het leven te houden; iemand die vrijwillig de oorlog in ging om ons land te bevrijden... daar word je stil van. Twee minuten stilte. En een „last post” geblazen.

—o—

Toch — het komt voor. Niemand heeft groter liefde, zei de apostel Johannes, dan die zijn leven offert voor zijn vrienden. Maar die zijn broeder haat is een moordenaar, zei dezelfde. Ook iets om over na te denken?

Want kijk eens naar dat hemelsbrede verschil tussen goed en kwaad, tussen het on-

rechtmatig benemen van een leven enerzijds — en het vrijwillig afstaan van dat leven anderzijds. Afstaan om die ander in het leven te houden. Zeldzaam is dat — maar het komt voor. Op de jacht. In het leven.

Met Kerstfeest herinneren wij ons het grootste offer aller tijden. Zo lief had de Grote Baas deze wereld, dat Hij zijn enige zoon schonk: opdat ieder die in Hem gelooft in leven zou blijven. En zo lief had zijn zoon Christus (naar wie het Kerstfeest is genoemd) zijn broeder-mens, dat Hij zich vrijwillig bloot gaf: om ons in het leven te houden. Hij werd dan ook prompt gedood. Het was voor de mensheid het beste, dat er één onderging opdat de anderen in leven zouden blijven, orakelde een wijze man, die Ananias heette.

Waarachtig, Kerstfeest is meer dan sneeuw en dennegroen en kalkoen. Er is heel wat meer te vieren dan de heidenen deden. Hoe is het mogelijk dat één Mens, die daar allermest belang bij had, zich offerde voor een mensheid, die het er allermest naar gemaakt heeft. En die ene Mens behoudt ons nog steeds in het leven. Hij stelde vóór zijn dood de laatste bete in, bestaande in brood en wijn. Allen die zich door Hem in het leven laten houden eten zijn vlees en drinken zijn bloed — zoals Hij het noemde. Zo blijven ze in leven — voor goed!

Ook iets om stil van te worden. In de stille nacht. En om dank u te zeggen. Ere zij God. En vrede op aarde, voor alle jagers die zijn liefde op prijs weten te stellen.

Enkele aantekeningen.

Dit artikel is eigenlijk geschreven voor het kerstnummer van De Nederlandse Jager. Wellicht schuilen echter ook tussen onze lezers velen, die belang stellen in de natuur, haar behoud en regulatie; die dus belang stellen in de oeroude verhoudingen tussen mens en dier. Voor hen moge dit artikel dienen, waartoe enkele (voor niet-jagers noodzakelijke) ophelderingen volgen.

De laatste bete is een takje (uitsluitend van eiken-, dennen-, sparren-, of elzenhout) dat een geschoten stuk grofwild in de bek wordt gegeven. Een deel van dat takje wordt door het bloed gehaald en aan de jager overhandigd, die zijn deel op de hoed draagt. Dit op de hoed dragen is onder jagers geen opscheppen — maar zinvol jagersgebruik.

Tableau is de totale oogst van een jachtdag, hetzij van één stuk (op zijn rechterzij gelegd) — hetzij van meerdere stukken, die volgens vaste opstelling zijn uitgelegd.

Geweide = ingewanden.

Blad = schouderblad. Het beste schot wordt echter niet op maar vlak onder het schouderblad geplaatst. Toch heet het blad-schot.

Haláli = oeroude jagersroep, die het eind van de jacht aanduidt.

Aser = de bek, waarmee het wild „aast”.

Zweet = bloed.

Aanspreken is, in zijn oudste betekenis, toespreken, verzoeken. Bij de jagers is het woord versmald tot het identificeren van het wild: het vaststellen van soort, geslacht, leeftijd, afwijkingen en jaagbaarheid. Bij grofwildjacht is de tijd van het aanspreken vaak niet meer dan enkele seconden; hierbij zijn vakkennis en besluitvaardigheid vereist.

Stilte. Het is een weidelijk gebruik om na het kogelschot op grofwild enkele minuten op de plaats te blijven. Sommigen zeggen: om het stervende wild niet in paniek te brengen. Anderen: om jezelf het schot en de reactie van het wild goed analyserend in het geheugen te prenten. Waarschijnlijk is de stilte oorspronkelijk een rouw- en eerbetoon geweest.

D. W. L. Milo - Vierhouten

Leven en dood

3

Begeleiding van stervenden

Iedereen maakt in zijn familie en naaste omgeving meerder sterfgevallen mee. Iedereen weet dat hijzelf ook een keer zal sterven. En iedereen probeert die gedachte aan het sterven van zich af te zetten. We zijn bang voor het sterven en we weten niet wat we aanmoeten met stervenden.

In het vorig artikel, dat handelde over wat sterven, althans medisch gezien, is, ging het om de problemen die voornamelijk de laatste tijd gerezen zijn in verband met de snelle ontwikkeling van de medische wetenschap en de invloed daarvan op het sterven en de dood.

De begeleiding van de stervende heeft daarentegen niet zoveel te maken met recente medische ontwikkelingen, maar is er toch niet los van te zien. Ook daarover wordt de laatste tijd meer geschreven en gesproken dan voorheen. Eén van de redenen daarvan is dat in deze tijd alle taboes, zoals dat heet, worden doorbroken, ook het taboe van de dood. In de tijd dat de kindersterfte heel groot was en de mensen die de kinderziekten hadden overleefd ook niet oud werden, was de dood veel gewoner. Kinderen waren erbij dat broertjes en zusjes doodgingen, ze waren nog jong als vader en moeder stierven, ze moesten, als ze zelf gehuwd waren meerdere kinderen naar het graf brengen. Kortom, men was zo vertrouwd met de dood, dat het net zo'n gewone, zij het droevige, gebeurtenis was als alle andere dingen van het leven.

Langzamerhand, en in onze eeuw in versneld tempo, werd de kindersterfte minder, werden de mensen ouder en deed het begrip bejaarde zijn intree. Weinig kinderen verliezen meer een broertje of zusje. Als opa en oma gestorven zijn wordt vaak alleen het min of meer periodiek bezoek aan het bejaardenhuis gemist. En als vader of moeder of anderen waarmee het kind vertrouwd is sterven, gebeurt dat meestal in het ziekenhuis. En zo groeien de kinderen op zonder de dood. Zeer velen zien pas als ze al volwassen zijn voor het eerst een dode en dan nog wel door een blik te werpen door een glazen kistdeksel. Om de dood, toch al zoiets angstig, is een extra geheimzinnig waas komen hangen.

Zo werd de dood een taboe.

Het gevolg daarvan is geweest dat de mensen niet meer wisten wat ze aanmoesten met iemand die stervende is. En mede daardoor is het sterven voor de mens heel wat moeilijker geworden.

Het sterven kan op heel verschillende manieren gebeuren. Wanneer een jong iemand bij een verkeersongeluk op slag dood is, dan is zo iemand onvoorbereid gestorven. Natuurlijk kan hij in zijn leven hebben nagedacht over de dood, hij kan er preken over gehoord hebben, hij kan er angst voor gevoeld hebben, maar zijn dood kwam onverwacht.

Anders is het wanneer iemand ernstig ziek wordt. Vaak ligt men dan in het ziekenhuis en wordt daar uitgebreid behandeld. En dan blijkt op een gegeven moment dat de ziekte niet te genezen is. De dokter weet dan dat wat hij ook doet, de dood niet meer is tegen te houden. Hij kan dan naar de patiënt gaan en hem recht in zijn gezicht zeggen waar het op staat. Hij hoeft dan geen uitvluchten te zoeken en de patiënt, immers een mondig mens, weet waar hij aan toe is, kan zijn zaken regelen en afscheid nemen.

In de praktijk ligt het wel anders. De mens, ook de ernstig zieke, is zo vol van het leven, rekent zo op herstel van zijn ziekte, dat hij niet zal geloven wat de dokter zegt, of zal zo'n schok krijgen dat hij niet eens meer in staat is zaken te regelen en afscheid te nemen. Inplaats van lukraak de waarheid te zeggen zal dus een degelijke voorbereiding nodig zijn. Bij de patiënt zal het besef moeten groeien dat zijn dood naderend is en de dokter, de familie en vrienden, de dominee of andere geestelijk begeleider moet hem daarbij helpen. De taken van deze mensen zijn erg verschillend. Van de dominee (of geestelijke, laten we ze pastor noemen) vindt men het niet vreemd als hij aan een ziekbed, vooral indien de ziekte ernstig is, spreekt over zaken van leven en dood. Een sterk geloof in het eeuwige leven is de beste voorbereiding voor het sterven. Voor Christenen is het sterven net zo moeilijk of soms nog moeilijker dan voor niet-Christenen, omdat ook zij zo erg aan het leven op deze aarde gehecht zijn. Maar als zij door de pastor aan het ziekbed gesterkt worden in het geloof in Jezus Christus, Die de dood heeft overwonnen, dan is dat een belangrijke, zoniet de belangrijkste bijdrage aan de voorbereiding van het horen van de waarheid door de patiënt. Helaas blijkt uit publikaties over teams (arts, psychiater, pastor, maatschappelijk werker etc.) die stervenden begeleiden, dat de gesprekken met stervenden niet in het minst wezenlijk veranderd zouden zijn als de pastor er niet bij was geweest, en dat geldt waarschijnlijk niet alleen voor de dominees in teams. Prof. Van Niftrik schreef daarover in „Trouw” dat men na het lezen van deze publikaties kon begrijpen waarom sommigen zeggen dat religie opium voor het volk is, als deze pastores niet veel meer zijn dan uitdelers van pijnstillende middelen, zodat de stervende waardig en zacht de laatste adem kan uitblazen; als deze pastores niet zeggen dat wij allen voor de rechterstoel van Christus openbaar moeten worden, omdat ze anders veroorzakers van angst worden, terwijl het nu juist de bedoeling is alle angst weg te nemen; als deze pastores met de andere teamleden sussend bij het sterfbed zitten: wees maar stil, het komt allemaal goed. „Men versta mij goed”, aldus prof. Van Niftrik, „als ik aan een sterfbed kom te zitten ga ik stellig niet dreigen met hel en verdoemenis. Maar ik zal wel trachten iets te zeggen over de liefde en de heiligheid van God, waarvan de majesteit en de verschrikking van de dood een zwak spiegelbeeld zijn. En,” besluit hij, „wat dominee en priester aan het sterfbed te verkondigen hebben, is het evangelie van die Christus, Die geleden heeft, gestorven en begraven is, en ten derde dage wederom opgestaan van de doden.”

Zó kan een patiënt, geholpen door zijn pastor, leren zijn dood te aanvaarden. Het is echter niet zo dat het ook de taak van de pastor is om de waarheid over de gezondheidstoestand aan de patiënt mee te delen. Dit blijft steeds het werk van de arts. Hij zal op een gegeven moment de patiënt moeten inlichten. Alleen van hem zullen ze het

aannemen omdat als de dokter niet gezegd heeft de hoop te hebben opgegeven, de patiënt nog steeds rekent op herstel. De tijd waarop de dokter de mededeling doet is heel verschillend en hangt af van de toestand van de patiënt. Als de patiënt, waarvan de dokter weet dat hij aan een dodelijke ziekte lijdt zich nog heel goed voelt (wat, evenals het tegenovergestelde niet zelden voorkomt) zal de waarheid deze patiënt alleen maar in de put helpen, het ziekteproces versnellen en de zo nodige verdere goede kontakten met de dokter in de weg staan. Pas als de toestand slechter wordt en de patiënt dit zelf ook voelt, wordt het anders. Dat daardoor bij een plotselinge verergering de dokter wel eens te laat is met zijn gesprek, is geen reden om allen die nog hopen en zich nog redelijk goed voelen die hoop te snel te ontnemen.

Vaak echter merkt de patiënt wel dat het niet zo goed met hem gaat, ondanks de vele therapieën en zal hij naar het besef groeien dat zijn ziekte wel eens ongeneeslijk kon zijn. Dit langzamerhand de dood zien aankomen kan worden verdeeld in verschillende stadia die natuurlijk niet steeds allemaal of in dezelfde volgorde hoeven voorkomen. Het eerste stadium is dan de ontkenning, de gedachte aan sterven wordt weggedrukt en de patiënt sluit zich wat af. Dan volgt het stadium van de woede op God en mensen: waarom zou ik moeten sterven, waaraan heb ik dat verdiend? De volgende fase, het marchanderen, doet de patiënt het spelletje spelen van als ik nou dat eens doet, misschien gebeurt het dan niet; allerlei beloftes worden dan gedaan. En als dat ook niet lukt, dan volgt er de depressie de patiënt ziet het allemaal niet meer zitten. Totdat langzamerhand het vijfde stadium, dat van de aanvaarding komt. (Indeling uit „Lessen voor levenden”).

Gesterkt door gesprekken met zijn pastor, met wijze vrienden en verstandige familie zal hij dan de uit de mond van de dokter gehoorde waarheid aanhoren als bevestiging van zijn vermoeden. De manier waarop de dokter de mededeling doet zal steeds beïnvloed worden door diens aard en persoonlijke (geloofs)overtuiging. Een gelovig arts kan alleen dan met een patiënt over diens naderende dood praten, als hij het lichtende punt laat zien van zijn geloof, wat niets met opdringen te maken heeft. Het is dan ook van het grootste belang dat artsen vooral zelf niet onvoorbereid tegenover de dood staan. Wanneer zij zelf immers niet weten wat zij met de dood aanmoeten, wat kunnen ze dan tegen hun stervende patiënten zeggen? Om deze reden worden vaak medische studenten betrokken bij de gesprekken die teams of afzonderlijke artsen met stervenden hebben. Voorbeelden van teamwork zijn te lezen in het boek „Lessen voor levenden” van E. Kübler-Ross, waarin wordt beschreven hoe het team onder leiding van een psychiater tracht patiënten voor te bereiden op hun dood en te begeleiden in de stervensperiode.

G. P. Verburg - Amsterdam

Een beeld van de manier waarop een (Christen)arts een stervende patiënt voorbereid wordt gegeven in het onlangs reeds in Opbouw beschreven boekje (naar de t.v.-film) „Tenzij een wonder gebeurt” door prof. dr C. v. d. Meer. Dat dergelijke boekjes ook buiten medische kring verschijnen is van groot nut voor meelevende familieleden en vrienden van ernstig zieken, ook van nut voor iedereen die ernst wil maken met de problemen van eigen leven en sterven.

Als een patiënt eenmaal weet waar hij aan toe is als het hem door gesprekken of door één woord of hoe dan ook duidelijk is geworden dat hij stervende is, is de begeleiding niet voltooid maar integendeel pas begonnen. Het sterfbed kan heel verschillend verlopen. Sommigen zijn zo verdoofd door hun, voornamelijk pijnstillende, medicijnen, dat zij nauwelijks nog bij bewustzijn zijn en kalm sterven, anderen lijden ondanks medicijnen lichamelijk zo erg dat zij niet in staat zijn te praten of te denken. Weer anderen, en dat zijn er velen kunnen het lichamelijk lijden verdragen en hebben de mogelijkheid tot praten en denken. Zij zullen moeten verwerken dat hun leven aflopend is, dat ze hun zaken moeten regelen en afscheid nemen.

Het belangrijkste wat de stervensstijd zo moeilijk maakt, is de eenzaamheid die de patiënt kan voelen. Er moet afscheid genomen worden van het leven waarvan niets en niemand kan worden meegenomen in de dood. Daarvoor voelt de patiënt zich geïsoleerd, wat hem angstig maakt, waardoor het isolement nog weer vergroot wordt. Wat hij dan nodig heeft is een echt medeleven, geen medelijden. Dit gebeurt zo weinig en het kan toch zo goed. De patiënt heeft er veel aan dat de dokter blijft komen, hem vraagt hoe het gaat, desnoods de stethoscoop nog eens op de borst zet, al weet hij allang wat hij zal horen. Dat is geen medische magie maar zorg en medeleven. De patiënt weet dan dat de dokter niet alleen een voorschrijver van genezende pillen is, maar ook een begeleider tot aan de dood, en dat zal zijn lijden net zo kunnen verlichten als een hoeveelheid pijnstillende middelen.

Familie en vrienden die gewoon doen, serieus willen praten, maar ook een alledaags praatje kunnen maken, die soms alleen maar een tijdje de hand van de zieke vasthouden, zijn voor hem een verademing.

Het isolement wordt echter alleen maar groter door heel stil te praten of juist geforceerd vrolijk te doen. De patiënt beseft dan best dat hij er niet meer bij hoort. Is het om dezelfde redenen eigenlijk wel zo goed om stervenden op een kamertje apart te leggen, liefst nog met de gordijnen gesloten? Dat we nauwelijks gewoon kunnen doen bij een stervende komt doordat we zelf nauwelijks raad weten met de dood en daarom geen troost weten voor onze stervende medemens. Het is m.i. daarom gelukkig dat er de laatste tijd meer over sterven en dood wordt gesproken en gedacht. Het kan leiden tot een dieper meeleven met de stervende naaste en tenslotte tot het beter kunnen aanvaarden van de eigen dood.

Tenslotte zal het isolement dat de stervende voelt pas echt kunnen worden doorbroken door het geloof in de nabijheid van Christus. Het lijkt wat schamel dit aan het slot te zeggen, alsof het zo weggelaten kon worden wanneer dit artikel in een niet-Christelijk blad zou staan. Toch is de bevrijding uit het isolement van het sterven door de opgestane Christus het allerbelangrijkste punt. Misschien is het daarom goed het geheel nog eens door te lezen met dit slot voor ogen.

ONS VOLGEND NUMMER

VERSCHIJNT D.V. OP 7 JANUARI 1972

Dauids dankgebed

(Proeve van berijming,
op de wijs van Psalm 26)

KOOS VEEFKIND

1. Wie ben ik, *HERE* God,
wat is mijn huis, dat tot
hiertoe Gij David hebt gebracht?
Gij vindt dit kleine dingen
en laat uw knecht bezingen
wat in de toekomst hem nog wacht.
2. Wat David nu nog zegt,
Gij, *HERE* kent uw knecht.
Ter wille van uw hart en woord
hebt Gij mij dit doen horen;
wie heeft ooit met zijn oren
zoiets van enig god gehoord?
3. Wat zijt Gij groot, o *HEER*,
een God als niemand meer!
Wie is gelijk uw Israël,
het enig volk op aarde
dat God voor Zich vergaarde
en vrijkocht uit Egypte's hel?
4. Hij maakte Zich een naam,
verrichte grote daân
voor 't aangezicht van volk en land.
U wilde ons bevrijden,
hebt Isrel na het lijden
als volk bevestigd in uw hand.
5. Doe wat Gij hebt gezegd
aangaande mij, uw knecht,
en 't koningshuis altijd gestand.
Dan zal men altijd, *HERE*,
uw grote naam vereren:
„De *HEER* is God in Isrels land.”
6. En dan zal mijn geslacht,
waar Gij aan hebt gedacht,
bestendig zijn voor uw gezicht.
Gij, *HERE* der heerscharen,
hebt willen openbaren:
„Ik ben 't, die *Dauids* huis opricht.”
7. Daarom heb ik gevraagd
en heeft uw knecht gewaagd
tot U te gaan met dit gebed,
van Wie hij 't goede hoorde,
en waarheid zijn uw woorden,
van U, die op uw knechten let.
8. Geef dan uw zegen nu,
opdat ik leef voor U.
Gij, *HERE*, hebt het zelf gezegd
en door uw zegeningen
op mijn nakomelingen
uw zegen voor altijd gelegd.

Tunesië EEN IMPRESSIE

Sinds de tijd van mijn jeugd jaren met tyrannieke Latijnse repetities van qui, qua, quem en quo, was voor mij, Hannibal de Karthager, een pracht vent.

Waar had die kerel het lef vandaan om vanuit het hedendaagse Tunesië ergens over te steken naar Spanje, en dan met zijn tienduizenden te gaan lopen naar Rome. Hoe heeft hij die olifanten die hij gebruikte als tanks, de zee en de alpen overgekregen?

En wat een pech voor die veldheer nadat hij die trotse Romeinen enorm op hun tabbert had gegeven, en nadat hij ± tien jaar Italië beheerste, toch nog te falen in het veroveren van Rome.

Wat bezielde die Hannibal, wat bezielde de Karthagers, om deze veldtocht naar het andere eind van hun wereld, tegen Rome, te beginnen: waar lag die beroemde stad, wat is er nog van over, nadat de stad platgebrand, omgeploegd en het terrein met zout vergiftigd was.

Als Hannibal-„fan” was ik blij de kans te krijgen dat land, die stad, te zien.

Met vele collega's uit mijn vak zouden we dat land Tunesië gaan zien.

Het stortregende toen de bus op een stuk

opgravingen stilstond.

Een paar gaten in de grond, wat muurresten. Toch even uit de bus.

Dit was het moment! Confrontatie met het verleden!!

Vette leem aan je schoenen. Een oude Tunesiër met olielampjes, made in Germany, en een handjevol munten, alles voor één Dinar.

Die muntjes interesseerden me, even proberen af te dingen, maar een bus met loeiende collega's is geen decorum voor een voordelig mazzeltje. Laat maar!

Verder met de air-conditioning touring-car.

Een amphitheater, een verlaten kathedraal op een heuvel, fantastische villa's van „le haute monde” een prachtig dorpje Sidi-Bou-Said.

Een oud haventje; die ronde die is van Karthago en die lange haven is door de Romeinen aangelegd, hé opschieten, we drinken om 4 uur koffie; rijden maar. Dag Kartago!

■ TA'ANITH

In 1942 wilden de Duitsers op een vlak veldje wat geschut neerzetten op de strategische landtong waarop het oude Karthago lag. Bij het graven vonden ze urnen. Met de archeologische dienst werd verder gegraven. Het veldje bleek een urnen-depot te zijn.

Duizenden en tienduizenden scherven. Nieuwsgierig werd de inhoud van de urnen onderzocht. Het bleek verbrande resten te zijn van jonge kinderen. Misschien wel alleen van jongetjes.

Het was het urnenveld dat bij het heiligdom van de godin Ta'anith behoorde. Zij was de vrouwelijke tegenpool van de man-god Baäl Hamman.

Wilt U Phoenische namen (Karthago was een Phoenicische kolonie) dan noem ik U de namen Astarte, Asjéra en als man-god Melkart.

Het was een vruchtbaarheidscultus. Aan deze godin werd geofferd de eerstelingen van de oogst van fruit, graan, de wijn maar ook de eerstgeborene. Stelt U zich voor dat elke dag, door de tuin van Afrika, want dat was Tunesië in de oudheid, door dat prachtige land, met zijn cypressen, olijvengarden, palmen, citrus- en sinaasappelbomen met zijn groene baaien en blauwe zeeën, jonge mensen met hun eerstgeborenen op weg waren naar de tempels der Phoenicische steden, Karthago, Utica, Dougga waar die baby's dan gewurgd en verbrand werden, als boetedoening aan de goden.

Daar ging een rook op boven die steden niet van de industrie maar van kinderooffers. Dat waren satanische goden. Goden die hun eigen kinderen vermoorden. Afgrijselijk om je dit in te denken.

En die vruchtbaarheidscultus begon al in de vroege jeugd, want die godsdienst vroeg ongerepte meisjes en jongens om met elkaar een samenlevingsfeest te vieren als erediens aan hun goden Ta'anith en Baäl.

Nu begrijpen we dat Elia door de HERE gegeven en gezonden werd op dat tijdstip van Israël's geschiedenis toen Izebel de Phoenicische, de vrouw van Achab, deze erediens als staatsgodsdienst in Israël trachtte in te voeren.

Dan zien we dat lange gevecht om Achab's hart tussen de HERE en Satan door middel van Elia.

Daar gebruikte de HERE een grote droogte voor, een droogte die de wortel aantastte van alle groei in gewas en veestapel. En die groei en vruchtbaarheid was het hoofdmotief van de Ba'al en Astarte-dienst. Dan zien wij ineens die berg Karmel liggen, aan de invalspoort vanuit Fenicie, waar de HERE nogmaals Achab en daarmee Israël opriep tot de keus; waar Elia door z'n gebed het vuur van den hemel afbad en het volk enthousiast uitriep: „De HERE is God”. Waar de priesters van Ba'al, van die afgrijselijke godsdienst werd afgeslacht. Deze geestelijke besmettingsbron was doodschuldig. Zoals de Ka'anieten, want daar liggen de oorsprongen van deze godsdienst door Jozua vernietigd moesten worden vanwege de volheid van hun gruwelen, zo ook bij Elia op de Karmel.

Nooit in Israël's geschiedenis was de tegenstelling op het publieke vlak, zo scherp gesteld, als toen. En de regen die opkwam uit zee, was voor Elia een nieuw begin voor z'n volk, een terugkeer naar Jaweh en hoe teleurgesteld was Elia toen Izebel ingreep en dat jonge reformatische begin afgrendelde.

Jehu was een man van daden, erg voortvarend, maar toen hij Izebel uit het raam op straat liet neerwakken, was zij op dat moment niet een oude vrouw die Jehu in de weg stond maar de personificatie van een religieuze vergiftiging die door haar gepropageerd en beschermd werd.

Zo ziet men in z'n geest de lijnen lopen. De Ka'anieten bij de intocht in het beloofde land en de opdracht tot hun uitroeiing door het volk Israël onder leiding van Jozua, dan de worsteling in de Richteren tijd om geestelijk en staatkundig overleefd te blijven.

Tijdens Samuel en David wordt definitief de macht en kracht van de inwonende en omwonende volken verbroken. Maar aan het einde van Salomo's leven zien wij weer de Astarte-dienst opduiken als hij voor deze Phoenische godin een altaar bouwde.

Karthago, wereldbeurs voor metalen, nl. koper, zilver, lood, zink en ijzer, de drukste koopvaardijhaven van z'n tijd, wereldmacht.

Karthago „Rules the waves”, een wreed wellustig volk, dat spreekwoordelijk was om z'n onbetrouwbaarheid.

Gelukkig dat bij Zana in 202 voor Christus Hannibal definitief verslagen werd en Karthago ophield wereldmacht te zijn.

Deze cultuurdragers waren zo geestelijk

milieu-vervuilend dat de wereld even als het rijk der Ka'anieten ten onder was gegaan in Gods boosheid.

200 jaar later komt in Bethlehems dreven de Zaligmaker, de Heiland op aarde.

33 jaar later wordt Hij gekruisigd op Golgotha.

30 jaren is maar een klein getal maar het was het keerpunt der geschiedenis en Zijn evangelie ging voort van Jeruzalem tot aan het eind der wereld.

Pax Romana, ja altijd beter dan Pax Karthagena met z'n gruwelen en afgrijselijkheden.

Ga toch eens kijken naar dat ronde haventje. Zie daar in Uw gedachten de zeilscheepjes liggen, met de achtersteven op het strand getrokken. Zie de zee waarover zij voeren tot Kameroen in Afrika en de Scilly-eilanden in Engeland.

Grote zeevaarders, goede scheepsbouwers, dappere Berbersoldaten, harde heersers.

Kijk toch eens naar die grote verlaten ka-

thedraal van de „Witte Paters”, op die heuvel, want daar stond Kathago's hoofdtempel.

Elke m² grond bevat hier zoveel historie dat de vette klei of het stof, het waard is, ervaren te worden.

Ik heb er toch spijt van dat ik die muntjes niet heb gekocht. 10% is waarschijnlijk echt. De rest zijn waarschijnlijk centen die op de rails door de trein platgereden zijn en daarna vakkundig zijn doorgeroest en vergroend op een vochtige plaats. Dat groene groezelige spul zou een herinnering geweest zijn aan een groots, wreed verleden.

Ga niet logeren in het plaatselijk gelegen hotel „Amilcar” in Karthago. Het voert op z'n gevel en op z'n folders het gestyleerde Phoenicische symbool van de godin „Ta'anith”.

Dat kan God niet welgevallig zijn. U zet Uw caravan toch ook niet onder de poort van het kamp „Dachau”.

(wordt vervolgd)

Boekbespreking

Een biografie van Willem de Mérode

Enkele weken geleden verscheen bij Buitenen en Schipperheijn te Amsterdam de enige tijd aangekondigde biografie van Willem de Mérode, geschreven door Hans Werkman.¹⁾

Willem de Mérode (pseudoniem van Willem Eduard Keuning) werd in 1887 geboren te Spijk (Gr.), waar zijn vader onderwijzer was. Het gezin verhuisde later naar Groningen. Willem werd onderwijzer en werkte van 1907-1924 als zodanig in Uithuizermeeden. In 1924 werd hij wegens ontucht met minderjarigen (homo-sexueel contact met een 16-jarige jongen) veroordeeld tot acht maanden gevangenisstraf. Daardoor kwam voorgoed een einde aan zijn onderwijzersloopbaan. Na enige omzwervingen vestigde hij zich in Eerbeek (Gld.), waar hij tot zijn dood in 1939 als ambtelos burger heeft gewoond bij een weduwe op een boerderij.

In 1911 verschenen voor het eerst gedichten van hem in druk. Hij heeft er enorm veel geschreven, waarbij echter blijkbaar ook zoveel van geringe kwaliteit, dat zijn Verzamelde Gedichten nooit zijn verschenen. Maar wel een uitgebreide bloemlezing in drie delen (later in één band samengevoegd.²⁾ Alleen die bloemlezing al telt in totaal 740 pagina's!

In het voorwoord bij zijn boek motiveert Werkman het schrijven van deze biografie als volgt: „Dit boek dient vooral als achtergrondinformatie bij het werk van de Mérode. Wie zijn levensgeschiedenis kent, zal des te beter zijn poëzie kunnen begrijpen” (p. 11). Dat is natuurlijk wel een erg beknopte motivatie en bovendien is het maar de vraag, of we inderdaad de Mérode's gedichten nu beter zullen gaan begrijpen.

Wat Werkman meestal doet, is het vermelden van de concrete **aanleiding** tot het schrijven van een bepaald gedicht. Maar nergens demonstreert hij dat we een gedicht er beter door kunnen begrijpen.

Maar goed, begrijpen en begrijpen is twee. Werkman bedoelt met **begrijpen** blijkbaar meer dan alleen: de betekenis van de tekst begrijpen. Hij wil ook de **verwijzingen** van de tekst begrijpen. De betekenis van een gedicht — en trouwens van elke willekeurige tekst — wordt geconstitueerd door de betekenis van de woorden en de soms zeer ingewikkelde relaties daartussen. Daarnaast heeft elk woord één of meer verwijzingen. Om een paar voorbeelden te noemen: het woord **stoel** heeft één betekenis, maar talloze verwijzingen; het kan naar oneindig veel verschillende stoelen verwijzen. Omgekeerd

kunnen twee woorden van verschillende betekenis, maar dezelfde verwijzing hebben: de woorden **morgenster** en **avondster** b.v. verwijzen naar dezelfde planeet Venus. Bepaalde woorden worden vrijwel uitsluitend gebruikt om te verwijzen: **dit, dat, hier, ik, U**. Eigennamen (Jaap, Okke) hebben een unieke referentie (verwijzing).

Wat nu de biograaf kan doen, is: uitzoeken welke verwijzing naar de concrete werkelijkheid een bepaald woord in een bepaald gedicht moeten we inderdaad het leven van de dichter kennen. De betekenis van ieder woord is echter zonder biografie aan de lezer bekend. Het is nu maar de vraag of we een gedicht beter begrijpen, als we die verwijzingen, die de dichter voor ogen stonden, kennen. Ook andere verwijzingen, afhankelijk van onze eigen ervaringen, kunnen een legitieme interpretatie opleveren. Want waarom zou de dichter die hebben willen uitsluiten?

Kortom, het is maar de vraag, of we door een biografie het werk van een dichter beter gaan **begrijpen**. Wel zullen we de Mérode's persoonlijke problematiek gemakkelijker in zijn gedichten **herkennen**, als we ook zijn levensgeschiedenis kennen.

Daarnaast is deze biografie vooral van cultuurhistorisch belang. We krijgen een beeld van het geestelijk klimaat van de jonge protestantse dichters, met wie de Mérode zich trouwens niet erg intensief bemoeide.³⁾

Wat betreft die persoonlijke problematiek van de Mérode, dat waren vooral zijn homoerotische geaardheid, zijn geloof en het conflict daartussen. Die geaardheid kreeg een tragisch karakter, doordat hij door wereldlijke en kerkelijke (Gereformeerde) rechters veroordeeld werd. Daardoor kwam aan zijn maatschappelijke loopbaan een einde en kreeg zijn carrière als dichter een gevoelige knauw. Wat dat betreft, had hij beter 50 jaar later kunnen leven. Zijn persoonlijke problematiek was dus evengoed de problematiek van de maatschappij, waarin hij leefde. Ook dat maakt in dit verband deze biografie tot een boeiend cultuurhistorisch document. Over die hantering van het recht schreef de Mérode:

Bewaar mij voor den waanzin
van het recht,
De sluwe waarheid van den
letterknecht.
Hij is de wilde haver op den akker
Van buiten glanzend en van binnen
slecht. (1925)

Was de Mérode een groot dichter? Veel gedichten zullen ons niet meer aanspreken,

maar in ieder geval zijn er een aantal van blijvende waarde, waaronder het bekende „Vitellus” en de bundel „De lichtstreep” met daarin de reeks sonnetten „De gedroomde zoon”:

Ik ben geen vader en ik heb geen zoon.
Niets dan een sage is zijn zacht bestaan
Toch groeide hij gelijk de nieuwe maan
In groote en glans en werd
volwassen-schoon.

Nevens mij, glorieus en monotoon,
Verging de kringloop van zijn
kort bestaan.
Mijn hand is strelend door zijn haar
gegaan
En langs het kloppend halsje van
mijn zoon.

Ik weet niet hoe hij werd en mij
ontviel
Ik ken alleen de klare periode
Van bloei die boven mijnen schouder
rees
Nog spiegelt zijn hel lachen in
mijn ziel

God weet, wij hebben soms een droom
van node,
Maar doodbedroefd is die den droom
ontrees.

Maar het is wel wat overdreven om de Mérode „de belangrijkste protestantse dichter van de eerste helft van deze eeuw” te noemen, zoals Werkman doet (p. 11). Dan vergeten we dichters als Gossaert, Nijhoff en Achterberg.

Deze biografie van Werkman, verlucht met foto's en voorzien van een aantal bijlagen met documenten, is het boeiende verslag van het resultaat van een nauwkeurig onderzoek naar het leven van Willem de Mérode en het is dan ook erg de moeite waard, dit plezierig geschreven boek te lezen.

Het omslag-ontwerp van Marc de Klijn past uitstekend bij dit boek, dat ook verder erg mooi en correct is uitgegeven.

Amsterdam,
november 1971

G. E. Booij

¹⁾ Hans Werkman, Het leven van Willem de Mérode. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam, 1971, 227 pp., f 18,—.

²⁾ Willem de Mérode, Gedichten. Ingeleid door dr K. Heeroma. Bijengebracht door Ad den Besten, Jaap Das en dr K. Heeroma, U. M. Holland, Amsterdam/Bosch & Keuning, Baarn, 1952.

³⁾ Juist ook i.v.m. de beschrijving van het geestelijk en politiek klimaat in Nederland tussen de twee wereldoorlogen verscheen dit jaar een aflevering van het tijdschrift Kentering: Bewaar mij voor den waanzin van het recht. Een documentaire over de Mérode en het Vrolijk Klimaat, Kentering 12, no. 3 (1971). Deze documentaire is ook door de N.C.R.V. uitgezonden.

INGEZONDEN

Geachte redactie,

In „Opbouw” van 12 nov. 1971 trof ik een recensie aan van mijn boekje „Duizend jaren in één dag”. De recensie was van de hand van de heer A. den Boer te Utrecht, en ik dank hem voor de vriendelijke woorden die hij schreef aan het slot van zijn bespreking van het boekje.

Niet al zijn woorden waren vriendelijk, evenwel, en ik beken dat dit gedeeltelijk mijn eigen schuld is. Want hoewel ik alle denkbeelden, vastgelegd in bovengenoemd boekje, uiteindelijk allemaal dank aan prof. dr K. Schilder, heb ik zijn persoonlijkheid op blz. 66 nogal kritisch gezien en de indruk dat ik deze hoogleraar een trap na wil geven, lijkt inderdaad gewettigd.

Echter, dit was pertinent niet mijn bedoeling. De meeste enthousiaste reacties op mijn boekje kwamen juist uit de kring van de „Vrijgemaakten buiten het verband”, maar

ik moest ook steeds weer horen: „Jammer dat u de persoonlijkheid van K.S. zo afgekraakt hebt”.

Achteraf spijt het mij dat ik op blz. 66 zo eenzijdig geweest ben. Ik kan u met de hand op het hart verzekeren dat de nagedachtenis van prof. Schilder mij even dierbaar is als die van mijn eigen vader en dat ik, als ik in de buurt van Kampen kom, nooit zal verzuimen om het graf van prof. Schilder te bezoeken.

Maar ik wilde in mijn boekje afrekenen met het idee dat de synodeleden van 1942-44 in uiterste kwaadwilligheid, en tegen beter weten in handelden. Een idee dat in „De Reformatie”, vooral van 1945-1947 min of meer gesuggereerd werd, een idee dat wij, vrijgemaakten, meer of minder gretig aanvaardden. Ik heb in mijn boekje niet gesteld dat de synodes van 1942 en 1944 juist handelden. Dat deden ze pertinent niet. Ik heb alleen beweerd dat zij „niks anders wilden dan oprecht de oude leer handhaven”. Let wel: wilden!

Wat ik wel heb willen benadrukken, is dat ieder menselijk karakter, hoe nobel en godvrezend ook, zijn schaduwzijden, eenzijdigheden en gebreken heeft. Ook de persoonlijkheid van wijlen prof. Schilder had dat.

En ik ben er van overtuigd dat er nog vele duizenden zich vrijgemaakt zouden hebben, ook na 1946, als de reeds vrijgemaakten, w.o. K.S., zich minder fel en meer liefdevol en vergevensgezind hadden uitgelaten omtrent de „synodale” voormannen.

Als de vrijgemaakten in de bestaande christelijke organisaties waren blijven meewerken, na 1946, dan zou de „cultuur-mandaatleer” van prof. Schilder enthousiast zijn begroet door zeer velen, vooral jongeren. Door duizenden die er nu nooit van gehoord hebben.

En vandaag de dag zie ik juist voor de vrijgemaakte kerken buiten het verband een

enorme taak en een grote toekomst weggelegd. De jeugd van vandaag snakt naar een levensdoel, naar een ideaal. De zin en het doel van de cultuur, van het hele bestaan, ziet die jeugd niet meer. De cultuuropvatting van wijlen prof. Schilder kan aan hun leven weer zin geven.

Volgens een recensie in „Kerknieuws” was mijn boekje sterk beïnvloed door K. Schilder en Arjen Miedema. Dat is zeer terecht opgemerkt. Door K.S. is mijn leven zinvol geworden en van Arjen Miedema heb ik geleerd wat ootmoed is. Wie Miedema's „In beide handpalmen” leest en zich (wat de bedoeling is) vereenzelvigt met de hoofdpersoon Folkert, die leert dat wij allen eenzijdig zijn, dat wij allen (op z'n tijd) dwalen als schapen, dat wij allen, zonder uitzondering, diep verdorven zijn en toch - toch! - vergeving ontvangen. Ik heb meerdere, en onder hen zeer intelligente en vooraanstaande personen, horen zeggen: „Door het boek „In beide handpalmen” is mijn hele leven veranderd”. En zelf ben ik blij dat ik het voorrecht gehad heb om zowel prof. Schilder als de heer Miedema in persoonlijke gesprekken te mogen ontmoeten.

Dit moest mij even van het hart, geachte redactie. Overigens ben ik natuurlijk zelf ook weer eenzijdig geweest in mijn bovengenoemd boekje. En om de vorm van „roman over engelen” te behouden heb ik inderdaad bepaalde engelenfiguren wat geromantiseerd. Ik had er behoefte aan om „het aards gewoel” eens te bezien vanuit een absoluut rustpunt, de Hemel, een rustpunt buiten het heelal. En daarom heb ik geprobeerd de Schepping en de cultuur te bezien door de ogen van de engelen.

U zeer hartelijk dankend voor de plaatsruimte,

J. Nijman

Bredevoort, nov. 1971.

Adressenboekje Geref. Kerken - '71

AANVULLINGEN EN WIJZIGINGEN

Onder naamlijst predikanten:

ARNTZEN, Dr M. J., Mecklenburgstraat 36, Breukelen, tel. 03462-2542.

ATTEN, G. van, telefoonnummer gewijzigd in: 01830-22102.

KIEZEBRINK, H., adres wijzigen in: Tienhont 36, Sleeuwijk, N.-B., tel. 01833-2054.

MUL, G., Roerstraat 36, Dronten, tel. 03210-2670.

POSTMA, E. R., Rietveldlaan 11, Eindhoven, tel. 040-432412.

RIETKERK, W. G., Adam van Deelenstraat 1, Eck en Wiel, tel. 03349-510.

ROUKEMA, G., Voorstraat 50, Katwijk aan Zee.

VISEE, G., Westerse Drift 50, Haren (Gr.), tel. nog niet bekend.
tel. 050-46637.

Onder kerken:

ALMKERK-WERKENDAM: adres ds Kiezenbrink wijzigen in: Tienhont 36, Sleeuwijk, N.-B., tel. 01833-2054.

AMSTELVEEN: adres kerkeraad: A. J. van Helden, Maarten Lutherweg 424, Amstelveen, tel. 020-450922.

AMSTERDAM-ZUID: scriba: J. P. Stoop, Langswater 79, Amsterdam, tel. 020-197304.

BAARN: vacant.

BARENDRECHT: vacant.

BREUKELEN: Dr M. J. Arntzen, geb. 14 september 1912, pred. te Oegstgeest-Mors, Rijndijk, juni 1944, Anna Jacobapolder 1948, 's-Gravendeel 1952, Breukelen 17 okt. '71, Mecklenburgstraat 36, Breukelen, tel. 03462-2542, postrek. 515862.

CHREIL, N.O.P.: scriba: H. Stellingwerf, Nieuwburen 10, Lemmer, tel. 05146-1400.

CULEMBORG: ds W. G. Rietkerk, Adam van Deelenstraat 1, Eck en Wiel, tel. 03449-510. (geb. enz. zie Barendrecht).

Scriba: P. Veling, Vivaldistraat 9, Culemborg, tel. 03450-3043. Penningmeester kerk: A. W. F. Hermans, Westersingel 70, tel. 03450-2133. Penningmeester diaconie: G. J. Koopman, Ravalijnstraat 58, tel. 03450-3696. Giro kerk: 991072. Preekvoorziening: P. Doornbos, Händellaan 27, tel. 03450-3838.

DEVENTER: vacant. De kerkdiensten worden nu gehouden in de Herv. Kapel, Graaf van Burenstraat, aanvang: 9.00 en 16.30 uur. EDE: vacant. Ds C. P. Plooy te Heemstede heeft een beroep naar deze kerk aangenomen.

EINDHOVEN: ds E. R. Postma, (geb. enz. zie Breukelen), Rietveldlaan 11, Eindhoven, tel. 040-432412.

Adres kerkeraad: B. R. Schat, van Renesseweg 15, tel. 040-112686. Ledenadministratie: Mevr. L. Schat-Klein, adres idem.

GORINCHEM: Tel. ds Van Atten is gewijzigd in: 01830-22102. Gironummer van ds Van Atten is: 135800 t.n.v. Amro-bank, Gorinchem, met vermelding: t.g.v. rekening nr. 472224034. Adres kerkeraad: P. Kleingeld, tel. gewijzigd in: 01830-24563. Adres diaconie gewijzigd in: H. Bloemink, Schimmelpennicklaan 32, tel. 01830-20494. Adres penningmeester: J. W. Knol, Tapperstraat 77, gironummer ongewijzigd. Aanvangstijden morgendiensten wisselend per maand: 9.00, 10.00 of 10.30 uur.

GRONINGEN: de kerkdiensten worden nu gehouden in het kerkgebouw van de Vrije Evangelische Gemeente, Schoolstraat 13, aanvang 9.00 en 16.00 uur.

HAREN (Gr.): ds G. Visee, (geb. enz. zie Kampen), adres: Westerse Drift 50, tel. 050-46637. Scriba: R. Kuipers, Weg voor de Jagerskampen 17, tel. 050-47262.

HENGLO (Ov.): Adres kerkeraad: J. K. L. Koning, Breemarsweg 593, tel. 05400-10133.

De kerkdiensten worden nu gehouden in de School voor Prof. Christ. onderwijs, Deurningerstraat, hoek Sloetweg, 9.30 en 16.30 u. HOOGEVEEN: De kerkdiensten worden nu gehouden in de Remonstrantse Kerk, Grote Kerkstraat (bij de markt). Contact-adres voor Hardenberg: A. Wijnia, Gramsbergerweg 39a te Hardenberg, tel. 05232-2737.

KATWIJK: ds G. Roukema, (geb. enz. zie Ede) adres Voorstraat 50, Katwijk aan Zee.

LEERDAM: Diaconie: L. Roth, Pr. Irenelaan 27, Leerdam.

MIDDELBURG: Scriba: W. M. Riemens, Geleyn D'Hoornplein 14, Middelburg, tel. 01180-5414. Preekvoorziening: K. de Graaf, Duinstraat 33, Koudekerke, tel. 01185-1645. De kerkdiensten worden elke zondag gehouden in de „Engelse Kerk” achter het Stadhuis, aanvang 8.30 en 4.30 uur.

NIJVERDAL: adres kerkeraad: G. J. Kroeze, Hammerweg 28, Hellendoorn, tel. 05493-366, adres diaconie: A. G. Niewold, Spoorstraat 17, Nijverdal, tel. 05486-2259.

OOSTELIJK-FLEVOLAND: ds G. Mul (geb. enz. zie Deventer), adres: Roerstraat 36, Dronten, tel. 03210-2670.

UTRECHT-CENTRUM: Penningmeester diaconie: S. I. Kooistra, Ridderplantsoen 20-II. Postrekening diaconie blijft ongewijzigd. Contact-adres militairen: vervalt. Preekvoorziening: W. Kaper, Van Lynden van Sandenburglaan 16, tel. 030-711450. Commissie van Beheer: adres gewijzigd in: Secr. D. Lindeboom, Regentesselaan 1a, tel. 030-719093.

VELP: Adres kerkeraad gewijzigd in: A. Compagnie, Zaalboslaan 61, Velp, tel. 08302-6446. Preekvoorziening: G. Puttenstein, Kerkallee 88, Velp, tel. 08302-4256.

WAGENINGEN: Ke kerkdiensten worden nu gehouden in de Cunerakapel aan de Markt te Wageningen, aanvang: 9.00 en 14.30 uur.

ZEIST: vacant.

ZWARTSLUIS: scriba: M. Knol, Vaartweg 9, Hasselt, tel. 05209-432.

Verzoek aan de kerkeraden om eventuele wijzigingen in het adressenboekje te willen melden aan W. Kaper, van Lynden van Sandenburglaan 16 te Utrecht.

KERKNIEUWS

Beroepen: te Kampen: ds W. Vis te Leerdam; te Zwolle-B: ds H. D. van Herksen te Heemse; te Amersfoort-Centrum-B (voor de 2e maal): drs A. N. Hendriks te Delft; te Noordbergum-B, te Urk-Nagele-B: ds T. O. G. M. Bosma te Rijnsburg; te Apeldoorn-B: ds R. Hoogsteen te Enumatil; te Smithers (Can.), Dokkum-B, Terneuzen-B, Ureterp-B, Zaandam-Krommenie-B, Goes-B, Damwoude-Driesum, Hoek, Blija-Holwerd-B, Drogeham-B, Gripskerk-Niezijl-B, Waardhuizen-B, Apingedam-Overschild-B, Zevenbergen-Bergen op Zoom-B, Mussel-B, Kantens-B, Emmen-B en Zuidwolde-B (Gr.): kand. W. Poulwse te Apeldoorn; te Ermelo-B: ds R. te Velde van Hattum; te Houwerzijl-B: ds J. Poutsma te Nijenga-Opende; te Groningen-Noord-B: ds C. Bijl te Hilversum.

Bedankt: voor Beverwijk-B: ds B. van Riet te Bolnes-Slikkerveer; voor Goes-Brouwershaven-B: ds H. J. Nijenhuis te Groningen-O.

ADRESSEN

Amsterdam-Zuid: scriba: J. P. Stoop, Langswater 79, Amsterdam-Osdorp, tel. 020-197304.

Soemba-Borneo (2) — Ds Goossens is speciaal voor de opleiding tot goeroe op Soemba werkzaam. Dat is geen eenvoudige taak. Afgezien van de taalmoeilijkheden en het als een „vreemde” staan in de toch wel besloten Soembanese gemeenschap, zijn er twee aspecten te noemen, die dat werk zwaar maken.

Vooreerst dit, dat de jongens die zich aanmelden voor de opleiding praktisch niet meer dan heel eenvoudig lager onderwijs hebben genoten.

Weliswaar is er een enkele die een of twee jaren op een „vervolgsschool” geweest is, maar dat betekent — in Nederlandse verhoudingen gezet — niet meer dan dat een niveau van 5e klas LO bereikt is.

Ná die schooltijd gaan ze de dessa in, werken wat, hebben nog meer vrije tijd en als ze dan een paar jaar voor de goeroe-opleiding in Mau Maru komen, zijn ze niet meer gewend te leren, zeker niet in een maleise of indonesische taal.

Het is dan ook niet vreemd dat onze predikant schrijft dat van de 16 aangekomen leerlingen er op een gegeven moment 11 toestemming kregen om „als ze dat wensten, naar huis te gaan, omdat ze het meest simpele onderwijs niet konden volgen”. Ze mochten wel blijven, want „ook al weet je dat je straks niet officieel als goeroe-Indijl

kunt werken, je kunt hier je kennis van de Here en Zijn Woord nog uitbreiden zó dat je straks als gewoon gemeentelid of als ouderling met des te meer zegen in je omgeving kunt werken tot uitbreiding van Zijn Koninkrijk. Want het gaat in het Koninkrijk der hemelen er tenslotte niet om, dat we maar een officiële aanstelling als kerkelijk-beambte, maar dat we als mede-arbeiders Gods velen tot Christus mogen trekken”.

Dat advies baatte echter weinig. Ze vertrokken.

De andere leerlingen zijn tijdens het verlof van de fam. Goossens ook naar hun ouderlijke huizen teruggekeerd. Onlangs kwamen ze weer voor het vervolg van de opleiding te Mau Maru en het bleek, dat ze in de verloftijd over het algemeen goed gewerkt hadden. „Ik was blij uit de gesprekken, die ik deze week met ze had, te kunnen opmaken dat ze een goed gebruik hadden gemaakt bij de Evangelie-verkondiging van de verworven schriftkennis, d.w.z. dat ze bij gesprekken met heidenen en anderen vooral de Schrift lieten spreken ter beantwoording van opgeworpen vragen”.

Ze hadden er een geweldig gemak van gehad, dat ze de inhoud van het Nieuwe Testament zó goed hadden geleerd, dat ze steeds wisten te vinden wat ze nodig hadden. „Kijk, hier staat het”, konden ze zeggen.

Dié opleiding is één van de zaken, waarin we onze Soembanese broeders moeten steunen. Wij kunnen dat doen met onze gebeden. En met ons geld.

STICHTING

HULP GEDUPEERDE AMBTSDRAGERS

Meentweg 124, De Meern, tel. 03406-1961

De Meern, 10 december '71

Het is al weer een hele tijd geleden dat u iets van onze stichting hebt vernomen.

Het werk van onze stichting — het verlenen van financiële hulp aan predikanten, die door de kerkelijke conflicten in moeilijkheden zijn geraakt — brengt met zich mede, dat er niet te veel ruchtbaarheid aan gegeven behoeft te worden.

In 1971 hebben wij opnieuw in verschillende gevallen hulp kunnen verlenen.

Wij zeggen alle gevers en geefsters hartelijk dank voor de bijdrage die zij in de loop van 1971 aan onze stichting hebben overgemaakt.

Door uw medewerking is het mogelijk geworden, dat predikanten en predikantsgezinnen, die in onze kerkelijke samenleving toch reeds zo'n kwetsbare positie innemen, niet tevens in financieel nood geraakten.

Voor 1972 zijn er nog steeds gelukkig maar een beperkt aantal situaties, waarin wij hulp verlenen.

Wij hebben de indruk dat de taak van onze stichting langzaam aan het aflopen is.

Wij dachten, dat het mogelijk was de hulp in 1972 te kunnen financieren uit het fondsje dat wij in de loop van de laatste jaren hebben gevormd.

Met het oog hierop kunnen wij meedelen, dat wij het voorlopig niet noodzakelijk achten opnieuw in 1972 een beroep op u te doen.

Wij kunnen helpen met het geld, dat wij op dit moment reeds bezitten.

Mocht in 1972 zich onverhoopt een nood-situatie voordoen, dan zou een hernieuwd beroep op u altijd mogelijk zijn.

Drs. J. G. van Oord,
(secr. Stichting H.G.A.)

de here maakte ons rijk
met de geboorte
van

ale jan

h. wynia
n. j. th. wynia-hartog
anne-marie
jennechien

vianen, „shalom”, 20 december 1971
magnoliastraat 2

Redactieleden

Ds H. Amelink, Prof. dr H. J. Jager, D. W. L. Milo, Prof. C. Veenhof, Ds G. Visee, Drs H. E. S. Woldring.

Adres van de Redactie

Ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.), tel 0 1843 - 232.

Gereformeerde Persvereniging „Opbouw”

secretaris-penningmeester: W. Kaper, van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Tel. 0 30 - 711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist. Tel. 0 3404 - 12452.

Abonnementsprijs

f 15,— per jaar (bij vooruitbetaling) Zeist. Giro 233117.
Advertentieprijs ... 25 ct per mm.
Familieberichten ... 20 ct per mm.

Na 64 jaar geleefd te hebben, verwacht onze zo zorgzame en beminde man, vader en grootvader

LEENDERT VAN VEEN

de opstanding der doden en een Eeuwig Leven bij zijn Hemelse Vader, die hij naast zijn vrouw en kinderen, bovenal liefhad.

Psalm 42 : 1-5

J. van Veen-Bol
kinderen en kleinkinderen

Oegstgeest, 17 december 1971
Willem de Zwijgerlaan 7

De teraardebestelling heeft plaats gehad op dinsdag 21 december.

Welk meisje of jongen heeft zin om met meisje van 20 jaar uit provincie Zuid-Holland

EEN 10-DAAGSE REIS TE MAKEN

in tijdvak 22 juli t.m. 14 augustus.
Reisdoel nader overeen te komen.

Brieven onder nr. 2412 bureau „Opbouw”, Slotlaan 220, Zeist.

Plaats uw familieberichten in dit blad.

CAMPING

Kennedy Park

HELLEDOORN (O.)
TELEFOON 0 5488 - 223

Vanaf 3 januari kunt U weer schriftelijk of telefonisch een plaats reserveren, of een caravan huren.

Zoals U weet... een camping met alles er op en d'r aan.

Wij wensen U een gezegend nieuwjaar toe, veel zon in uw vakantie, maar bovenal in uw gezin!

A. G. Roth
H. Roth-Klaver
Truus, John F., Lisbeth